

บทที่ 4

ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA)

ไทยและญี่ปุ่นเป็นประเทศคู่ค้าที่มีความใกล้ชิดกันมายาวนาน โดยที่ผ่านมา การขยายตัวของเศรษฐกิจไทยในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1990 ได้รับการหนุนเสริม โดยการลงทุนต่างประเทศจากญี่ปุ่น จนทำให้ประเทศไทยเป็นฐานการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมหลายรายการ ซึ่งญี่ปุ่นคือ ตลาดส่งออกที่สำคัญเป็นอันดับสองของไทยรองจากสหรัฐฯ โดยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 14.2 ของการส่งออกทั้งหมดในปี พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังเป็นประเทศที่ไทยนำเข้าสินค้ามากที่สุด โดยมีสัดส่วนการนำเข้าถึงร้อยละ 24.1 ของการนำเข้าทั้งหมดของไทย ส่วนไทยเป็นตลาดส่งออกลำดับที่ 7 ของญี่ปุ่น และเป็นตลาดนำเข้าลำดับที่ 11 ตามลำดับ โดยสัดส่วนการค้าของไทยในตลาดญี่ปุ่นอยู่ในระดับเพียงร้อยละ 3 เท่านั้น

จากความสัมพันธ์ทางการค้าของไทยกับญี่ปุ่น หลังช่วงการเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงิน ทำให้ไทยเริ่มมีสภาพทางเศรษฐกิจที่สามารถระคับประคองตัวเอง โดยมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการส่งออกซึ่งเกิดจากค่าเงินที่ปรับค่าจาก 25 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐฯ เป็น 40 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐฯ ทำให้ภาคการส่งออกคึกคัก รวมไปถึงปัจจัยด้านราคาสินค้า และการฟื้นตัวของเศรษฐกิจโลก อันส่งผลต่อการฟื้นตัวต่อเศรษฐกิจในไทยนับแต่การเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินในปี พ.ศ. 2540 (ค.ศ. 1997)

ทั้งนี้ สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ไทยฟื้นตัวจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยในช่วงการเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงิน นั่นก็คือ การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจในสมัยรัฐบาลของของอดีตนายกฯ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งใช้นโยบายสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการกระจายรายได้ไปยังหน่วยเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าซึ่งประกอบไปด้วยผู้มีรายได้น้อย เกษตรกร และธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก โดยนโยบายเช่นว่านี้ สื่อมวลชนต่างประเทศขนานนามว่า “Social Capitalism” หรือที่รู้จักกันในชื่อ (Dual Track Policy--DTP) ซึ่งการดำเนินนโยบายนี้เองมีส่วนทำให้สภาพเศรษฐกิจไทย

เติบโตอย่างมากในปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) โดยเศรษฐกิจเติบโตถึง 5% และ 6% ในปีถัดมา อันเป็นการตอกย้ำถึงความสำเร็จในการดำเนินนโยบายการกระจายรายได้ไปสู่ฐานชั้นล่าง

หลักการของ (Dual Track Policy--DTP) ประกอบไปด้วยการเน้นให้ความสำคัญต่อเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ควบคู่เศรษฐกิจภายในประเทศ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศ มีหลักการสำคัญ 3 ประการประกอบด้วย

1. ลดรายจ่าย คือ การช่วยลดรายจ่ายของประชาชน ผ่านโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค โครงการพักหนี้เกษตรกร 3 ปี และโครงการธนาคารประชาชน ทั้งสามโครงการทำให้ประชาชนมีต้นทุนในการดำรงชีวิตที่ไม่สูง ทั้งในแง่ของการรักษาพยาบาล และอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าดอกเบี้ยนอกระบบ

2. เพิ่มรายได้ โดยการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน ผ่านโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) โครงการหอยบนดิน และการส่งเสริมอาชีพจากนโยบายต่าง ๆ

3. ขยายโอกาส โดยการให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุน สำหรับการสร้างอาชีพเสริม ตามโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการธนาคารประชาชน โครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งทุน หอยบนดิน และโครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน¹

ทั้ง 3 ประการนี้ เปรียบเสมือนการกระตุ้นการทำงาน เพื่อสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจ และที่สำคัญงบประมาณในการดำเนินนโยบายมาจากเงินนอกงบประมาณผ่านรัฐวิสาหกิจเกือบทั้งสิ้น เช่น ธนาคารออมสิน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล อันเป็นการสร้างสภาพคล่องทางเศรษฐกิจผ่านการจ้างงาน จนมาสู่การสร้างรายได้และการกระตุ้นการใช้จ่ายใช้สอยของภาคประชาชน

¹ถวิล ทองใบ, **Thaksinomics: Dual Track Policy and Social Capitalism**

[Online], available URL: <http://www.eco.ru.ac.th/tawin/article/Thaksinomics.pdf>,

2011 (January, 1).

หากจะว่าไปแล้ว “Dual Track Policy--DTP” ไม่ใช่นโยบายใหม่แต่อย่างใด แต่เป็นเพียงการสร้างความเข้าใจของรัฐบาลทักษิณ ต่อฐานทางเศรษฐกิจของประเทศไทย อันมีชนชั้นรากหญ้าเป็นฐานขนาดใหญ่ และการจัดการด้านอุปสงค์รวมเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้เติบโต ซึ่งเป็นไปตามหลักการของนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ John Maynard Keynes โดยสาระทางทฤษฎีนี้ คือการใช้นโยบายเศรษฐกิจมหภาค ได้แก่ นโยบายการเงิน นโยบายการคลัง และนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนจัดการอุปสงค์รวม หรือที่เรียกว่า “Demand Management” เพื่อที่จะเพิ่มหรือลดอุปสงค์รวม

ดังนั้นแล้ว การที่ประเทศไทยมีการเติบโตทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ จนมาถึงในช่วงที่ไทยสามารถปลดหนี้ IMF ได้เมื่อ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) คงไม่มีทางปฏิเสธได้ว่า (Dual Track Policy--DTP) มีส่วนอย่างยิ่งในการทำให้เศรษฐกิจไทยฟื้นตัวได้เร็ว และการทำให้เกิดสภาพคล่องทางเศรษฐกิจจนทำให้ไทยมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจนับแต่ช่วงเวลานั้นเอง²

อย่างไรก็ตาม มีการกล่าวถึงการใช้นี้ IMF ว่าไม่ได้เป็นเพราะผลงานของรัฐบาลทักษิณ แต่อย่างใด เพราะหลังจากไทยได้กู้ยืมเงิน IMF แล้ว ซึ่งได้เงินมาในจำนวน 5.4 แสนล้านบาท แล้วไทยก็ได้ปล่อยค่าเงินบาทให้อยู่กับมูลค่าที่แท้จริง เมื่อค่าเงินบาทเป็นจริงตามกลไกทางการเงิน จึงได้ส่งผลให้วิกฤตทางเศรษฐกิจไทยหยุดชะงักโดยทันที หรืออาจเป็นเพราะโลกยุคโลกาภิวัตน์³ ด้วยความที่ “เศรษฐกิจโลกเป็นตลาดเดียวกัน” ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของทุนอย่างไม่หยุดนิ่ง และเมื่อสภาพทางการเงินของไทยเริ่มมีเสถียรภาพแล้ว การใช้นี้ IMF ก็เป็นไปตามกลไกระบบทุนตลาดโลกที่เคลื่อนย้ายแสวงหากำไรไปทุกที่ และเมื่อระบบเศรษฐกิจเข้าที่การเคลื่อนย้าย

² ฝ่าสมองทักษิณมิกัส (Dual Track Policy) [Online], available URL:

<http://www.vcharkarn.com/varticle/17820>, 2011 (June, 1).

³ โลกาภิวัตน์ หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก หรือการที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ เป็นต้น

ทุนแสวงหากำไรของกลุ่มทุนนอกตามระบบเศรษฐกิจเสรี ก็กลับมาลงทุนในประเทศไทย อันเป็นไปตามกลไกทางเศรษฐกิจ⁴

หลังจากที่ไทยสามารถปลดหนี้จาก IMF สภาพเศรษฐกิจของไทยก็มีทิศทางที่ดีมาโดยตลอด และหลังจากช่วงเวลาดังกล่าว ไทยกับญี่ปุ่นได้มีการเจรจาแบบทวิภาคีกันหลายต่อหลายครั้ง โดยเกือบทุก ๆ การเจรจาจะเน้นการสร้างความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ เช่น การหารือหุ้นส่วนการเมืองไทย-ญี่ปุ่น (Japan-Thailand Political Partnership Consultations--JTPPC) ครั้งที่ 2 ที่กรุงเทพฯ เมื่อ 13 ตุลาคม 2548 (ค.ศ. 2005) ซึ่งเป็นการหารือประจำปีระหว่างปลัดกระทรวงการต่างประเทศไทยกับรองปลัดกระทรวงต่างประเทศด้านการเมืองของญี่ปุ่นและการประชุมความร่วมมือทางวิชาการหุ้นส่วนไทย-ญี่ปุ่น (Japan-Thailand Partnership Program in Technical Cooperation--JTPP) หลังจากไทยปรับบทบาทจากประเทศผู้รับเป็นผู้ให้รายใหม่ ความร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่น จึงเปลี่ยนไปจากการให้ความช่วยเหลือเป็นความร่วมมือในระดับหุ้นส่วน โดยฝ่ายไทยเสนอให้ทั้งสองฝ่ายพิจารณารูปแบบการดำเนินการร่วมกันเพื่อช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนา⁵

จากการเจรจาในหลายต่อหลายครั้ง ทำให้ความร่วมมือของไทยกับญี่ปุ่นมีการแสดงออกถึงการให้ความสำคัญต่อการสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ จนมาถึงเวลาที่ทั้งสองประเทศ ตระหนักถึงการสร้างร่วมมืออย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ภายใต้ชื่อความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (Japan-Thailand Economic Partnership Agreement--JTEPA) อันเป็นการปูทางนำไปสู่การสร้างร่วมมือทางเศรษฐกิจของสองประเทศ

⁴ดวงเดือน จตุรภูมิทรัพย์, “ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น,” (สารนิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549), 14-18.

⁵Japan's FTA Status [Online], available URL: <http://www.adbi.org/working-paper/2009/07/31/3254.fta.japan/japans.fta.status/>, 2011.

บทบาทของไทยต่อการสร้างความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น

นับตั้งแต่ช่วงเวลาที่ไทยสามารถฝ่าฟันอุปสรรคจากวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. 2540 ทำให้ไทยตระหนักความสำคัญในการดำเนินบทบาททางเศรษฐกิจผ่านการสร้างความสัมพันธ์ทางการค้าหรือการสร้างพันธมิตรผ่านการเจรจาแบบทวิภาคี โดยบทเรียนในครั้งนี้ทำให้ประเทศไทยและประเทศในภูมิภาคอาเซียนให้ความสำคัญและประจักษ์ต่อความจริง 3 ประการ คือ

1. ประเทศในภูมิภาคมีความเชื่อมโยงในเศรษฐกิจ ซึ่งหากประเทศใดประเทศหนึ่งได้รับผลจากทางเศรษฐกิจก็จะมีผลต่อเศรษฐกิจของอีกประเทศหนึ่งอย่างรุนแรงและรวดเร็ว

2. ประเทศในภูมิภาคซึ่งได้รับผลกระทบอย่างหนักซึ่งไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างจริงจังและปราศจากความกระตือรือร้นในการแสดงบทบาทของผู้ให้ความช่วยเหลือ เช่น ในกรณี สหรัฐฯ ใช้ IMF เป็นตัวแทนให้ความช่วยเหลือกับไทย แต่มีเงื่อนไขบังคับในทางกฎหมายที่เรียกว่ากฎหมาย 11 ฉบับ เพื่อบังคับลูกหนี้ (คนไทย) ให้คืนหนี้เจ้าหนี้ (ต่างชาติ) อย่างไม่มีเงื่อนไข และภายในระยะเวลาสั้นที่สุด ถึงแม้จะทำให้นักธุรกิจไทยต้องล้มหายตายจากก็จำเป็น เพราะเสถียรภาพของรัฐบาลต้องมาก่อนอื่นใด

3. ตระหนักว่ากรอบความร่วมมือในภูมิภาคที่มีอยู่ไม่สามารถจัดการต่อวิกฤตที่เกิดขึ้นได้ โดยวิกฤตดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของอาเซียนที่ไม่มีศักยภาพในการให้ความช่วยเหลือตลอดจนถึง ทำให้เม็ดเงินจากการลงทุนของต่างประเทศไหลออก เพราะต่างประเทศไม่มีความเชื่อมั่นต่อสภาพเศรษฐกิจของประเทศในอาเซียน⁶

จากบทเรียนนี้ทำให้ประเทศไทยเริ่มให้ความสำคัญต่อนโยบายเศรษฐกิจ นโยบายการเงิน นโยบายการคลัง และการตั้งใจจริงในการบริหารจัดการต่อภาคเศรษฐกิจ และที่สำคัญการให้ความสนใจและตระหนักถึงการสร้างพันธมิตรทาง

⁶ไพศาล หรุษพาณิชย์กิจ, เรื่องเดียวกัน, 69-70.

เศรษฐกิจด้วยการเจรจาทำความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ หรือการสร้างเขตการค้าเสรี (FTA) ซึ่งเป็นที่ทราบดีว่า หลังช่วงเวลาการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจนั้น ไทยเริ่มตระหนักถึงบทบาทสร้างพันธมิตรในทางเศรษฐกิจ หรือ การทำเขตการค้าเสรี เนื่องจากไทยได้มีความเข้าใจต่อหลักการทางเศรษฐกิจในระดับชาติว่าต้องมีความช่วยเหลือในระดับที่สามารถเข้ามาช่วยให้เศรษฐกิจเติบโตและแข็งแกร่ง รวมไปถึงการให้ความช่วยเหลือในทางเศรษฐกิจ หากเกิดเหตุการณ์อย่างเช่น ในช่วงการเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินในปี พ.ศ. 2540 (ค.ศ. 1997) ขึ้นมาอีก

โดยแนวคิดการจัดตั้งเขตการค้าเสรี หรือการสร้างพันธมิตรในลักษณะคู่การค้า คือคำตอบที่ชัดเจนที่สุดในเวลานั้นเองว่า การสร้างพันธมิตรในทางการค้าจะทำให้ไทยได้เพิ่มศักยภาพในทางเศรษฐกิจผ่านการทำภาษีแบบ 0% ในการส่งออกและนำเข้า รวมไปถึงการเพิ่มศักยภาพในด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างความร่วมมือของประเทศที่เป็นพันธมิตรในทางเศรษฐกิจ และการแลกเปลี่ยนในด้านต่าง ๆ แต่หากเมื่อเปรียบเทียบกับ การสร้างพันธมิตรในทางการค้าในลักษณะพหุภาคี หรือการเป็นสมาชิกขององค์กรการค้าโลก ซึ่งผลลัพธ์ในการเจรจา และผลสัมฤทธิ์ในการเจรจาในเรื่องต่าง ๆ นั้นค่อนข้างมีความล่าช้า ต่อความต้องการในการสร้างศักยภาพในทางเศรษฐกิจ หากเทียบกับการสร้างพันธมิตรในแบบการเป็นหุ้นส่วนทางการค้าที่ตอบโจทย์ได้ชัดเจนกว่า

อย่างไรก็ตาม มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ถึงการการจัดตั้งเขตการค้าเสรี ระหว่างสองประเทศ หรือลักษณะกลุ่มประเทศ โดยเกิดประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติของชาติต่างๆ ที่ให้ความสำคัญกับการเจรจาด้วยการหวังผลประโยชน์ของประเทศตนเองเป็นหลัก จึงขัดต่อหลักการสำคัญขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization--WTO) ว่าด้วยการไม่ให้เลือกปฏิบัติระหว่างประเทศคู่ค้า ซึ่งก็คือการปฏิบัติเยี่ยงชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์ยิ่ง (Most Favored Nation Treatment--MFN)

ในทางตรงกันข้าม ก็มีเสียงสนับสนุนถึงการการจัดตั้งเขตการค้าเสรีว่าสามารถกระทำได้เพราะในกฎข้อบังคับของ WTO ก็มีข้อยกเว้นเอาไว้ให้ทำเขตการค้าเสรีได้ โดยประเทศนอกเขตการค้าเสรีที่ได้รับผลกระทบสามารถร้องเรียนเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนได้ ตลอดจนข้อกำหนดว่า เขตการค้าเสรีที่ตั้งขึ้นจะต้องไม่ตั้งกำแพงภาษีที่กีดกันประเทศนอกเขตการค้าเสรีมากขึ้น แต่ระดับภาษีของเขตการค้าควร

จะต้องลดลงและประโยชน์อื่น ๆ ที่พึงได้รับจากการรวมตัวทางเศรษฐกิจนั้น จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. เพื่อกระตุ้นการแข่งขันและพัฒนาการทางเทคโนโลยี ตลอดจนดึงดูดการลงทุน เพราะขนาดของตลาดที่ขยายตัวใหญ่ขึ้น เช่น ไทยมีประชากร 62 ล้านคน แต่ถ้าหากนับรวมกับประชากรของประเทศในกลุ่มสมาชิกอาเซียนทั้งหมด จะทำให้อาเซียนเป็นตลาดที่มีผู้บริโภคถึง 500 ล้านคน ซึ่งจะทำให้นักลงทุนมีความสนใจมากขึ้น

2. การจัดตั้งเขตการค้าเสรี เป็นการเปิดเสรีอย่างค่อยเป็นค่อยไป เช่น หากจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน เพื่อให้ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาฝึกการแข่งขันทางการค้า ก่อนที่จะต้องเปิดเสรีให้กับคู่แข่งทั่วโลก ก็น่าจะช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถปรับตัวเองได้ง่ายขึ้น

3. การสร้างอำนาจต่อรองในเวทีการค้าพหุภาคีหรือต่อรองกับประเทศคู่ค้ารายใหญ่ กล่าวคือ การรวมตัวของอาเซียน ทำให้ไทยมีน้ำหนักในการต่อรอง เพื่อรักษาผลประโยชน์ในเวทีการค้าโลก หรือกับประเทศใหญ่ เช่น สหรัฐฯ⁷

เหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ประเทศไทยเริ่มตระหนักถึงประโยชน์จากการทำความเข้าใจความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ และการให้ความสำคัญต่อการวางแผนทิศทาง การจัดตั้งเขตการค้าเสรีแบบทีละประเทศหรือแบบเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นเสมือนยุทธศาสตร์สำคัญ หลังการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ รวมทั้งประโยชน์รูปแบบต่าง ๆ ทั้งความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนด้านต่าง ๆ และที่สำคัญที่สุด คือการลดการถูกเอาเปรียบจากประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่ และการสร้างอำนาจในการต่อรองต่อกลุ่มประเทศที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจที่สูงในระดับชาติ

ทั้งนี้ ในช่วงเวลาหลังจากที่ไทยสามารถใช้หนี้ IMF ได้เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ภาคเศรษฐกิจของไทยมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจหลายสาขา เช่น ในภาคเกษตร โดยเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากติดลบ 3.4% ในปี

⁷ รุ่งนภา ลัคนาพรวิสิฐ, “นโยบายต่างประเทศของไทยต่อญี่ปุ่นหลังวิกฤตเศรษฐกิจ: กรณีศึกษาจากการทำข้อตกลงความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ,” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), 142-149.

พ.ศ. 2543 แต่ปี พ.ศ. 2544 (ค.ศ. 2001) กลับเพิ่มขึ้น 8.1% ปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) เพิ่ม 11.7% ปี พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) เพิ่ม 25% ส่วนภาคอุตสาหกรรม กำลังการผลิตปี พ.ศ. 2544 (ค.ศ. 2001) อยู่ที่ 53.5% ปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ขึ้นมาเป็น 59.9% และครึ่งปี พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ขึ้นมาที่ 66.6% ตัวเลขเหล่านี้ชี้ชัดเจนถึงความเติบโต ส่วนอัตราการว่างงาน ปี พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2000) อยู่ที่ 3.6% ปี พ.ศ. 2544 (ค.ศ. 2001) ลดลงเหลือ 3.2% ปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) อยู่ที่ 2.2% และปี พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) มีแนวโน้มลดลงต่อเนื่อง⁸

ขณะที่การส่งออกดีขึ้น ถึงแม้ในปี พ.ศ. 2544 (ค.ศ. 2001) ติดลบ 1.7% จากเหตุการณ์ก่อวินาศกรรมที่อาคารเวิลด์เทรดและอาคารแพนตาก่อนในสหรัฐฯ แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) เศรษฐกิจได้เติบโตถึง 5.7% และครึ่งปี พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) โตถึง 19% การเติบโตยังมีอยู่ต่อไป เมื่อดูกำไรสุทธิของบริษัทในตลาดหลักทรัพย์ปี พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2003) มีกำไรสุทธิ 4.5 หมื่นล้านบาทต่อปี ขึ้นมาสองเท่า 1.12 แสนล้านบาท ปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ขึ้นเป็น 1.7 แสนล้านบาท ปี พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ประมาณการว่าไม่น้อยกว่า 2 แสนล้านบาท⁹

ทั้งหมดล้วนเป็นการยืนยันถึงสภาพทางเศรษฐกิจไทยว่าสามารถฟื้นตัวจากวิกฤตทางเศรษฐกิจมาได้อย่างสง่างามและหลังช่วงเวลานั้น สถานการณ์ในเวทีโลกและอาเซียนตระหนักถึงการสร้างความร่วมมือในทางเศรษฐกิจ เพราะบทบาทของชาติต่าง ๆ เน้นไปที่ความร่วมมือในระดับภูมิภาค เช่น การร่วมกันสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการเป็นส่วนหนึ่งของคนและกัน การรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองในทางเศรษฐกิจและการลดการเอาเปรียบจากประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่

⁸ความจริงคือ ... การปลดหนี้ IMF ไม่ใช่ผลงานคุณทักษิณ [Online], available URL: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=86632>, 2011 (January, 1).

⁹JTEPA กับก้าวใหม่ความสัมพันธ์ ไทย-ญี่ปุ่น [Online], available URL: http://www.ftadigest.com/fta/pdf/miniResearch02_JTEPAImpact.pdf, 2553 (มิถุนายน, 1).

บทบาทของญี่ปุ่นต่อการสร้างความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเป็นชาติที่ให้ความสำคัญต่อการลงทุนในต่างประเทศ โดยเฉพาะภูมิภาคเอเชียเพราะเหตุผลปัจจัยหลายอย่างเช่น สถานที่ตั้ง แรงงานที่ถูกและมีคุณภาพ รวมไปถึงเหตุผลหลักที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญก็คือ ปัจจัยทางด้านการสร้างความต่อเนื่องในการลงทุน เช่น จากวิกฤตเศรษฐกิจทางการเงินในเอเชีย โดยญี่ปุ่นได้เดินหน้าลงทุนในไทย และไม่ได้เคลื่อนย้ายฐานการผลิตหรือย้ายฐานการลงทุน เช่นเดียวกันกับประเทศในยุโรปแต่อย่างใด โดยสาเหตุเป็นเพราะญี่ปุ่นได้เล่นบทบาทต่อการนำทุนจากบริษัทแม่ในญี่ปุ่นไปหนุนบริษัทลูกที่มีฐานการผลิตในประเทศไทยทำให้การดำเนินการทางการลงทุนของญี่ปุ่นจึงออกมาในลักษณะที่มีความต่อเนื่อง และสาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือ ญี่ปุ่นมองว่าวิกฤตการณ์ในครั้งนั้นไม่ได้รุนแรงอย่างที่หลายคนคิดแต่ประการใด และนั่นเองก็เป็นสาเหตุที่ทำให้ญี่ปุ่นมุ่งหน้าลงทุนในไทยอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

อีกนัยหนึ่ง สาเหตุที่ญี่ปุ่นเดินหน้าลงทุนในไทย ก็เป็นเพราะรูปแบบทางการค้าการลงทุนในระดับชาติ ซึ่งในช่วงเวลาของสังคมโลกมีความเป็นโลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายถึงการลดสั้นของระยะห่างทางเศรษฐกิจ โดยแบ่งได้ 2 ประการก็คือ โลกาภิวัตน์ของต้นทุนการผลิตในการดำเนินธุรกิจและโลกาภิวัตน์ในการดำเนินธุรกรรมทางการเงินและการไหลเวียนของเงินทุน และรูปแบบทางเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นเลือกดำเนินการก็ออกมาในลักษณะการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจหรือการสร้างเครือข่ายในสายการผลิตแบบมี Supply Chain หรือในลักษณะที่เป็น Production Network ที่หลายต่อหลายประเทศให้ความสำคัญ รวมไปถึงบทบาทที่ญี่ปุ่นต้องแสดงออกเพื่อเป็นหัวขบวนต่อการนำพาประเทศในอาเซียนในการสร้างอำนาจในการต่อรองในทางเศรษฐกิจต่อประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่ และการลดเงื่อนไขเพื่อถูกเอาเปรียบในทางการค้าต่อภูมิภาคอื่น ๆ

นอกเหนือจากนี้ เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ เศรษฐกิจของญี่ปุ่นในช่วงเวลาหลังปี พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2000) ภาวเศรษฐกิจของญี่ปุ่นประสบปัญหามากมาย เช่น ธนาคารล้มละลาย ความล่าช้าในการขจัดปัญหานี้เสียของสถาบันทางการเงิน การล้มละลายและเลิกกิจการของบริษัทเอกชน การปลดพนักงานเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของบริษัท เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลให้ญี่ปุ่นเกิดปัญหาในการดำเนินกิจการ และการ

ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจระดับมหภาคทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอยู่บ่อยครั้ง และยังเป็นปัญหาของการแข่งขันในทางการเมืองภายในของญี่ปุ่นของพรรคพรรคคิเบอรัลเดโมแครติก ปาร์ตี้ (Liberal Democrat Party--LDP) และพรรคเดโมแครติก ปาร์ตี้ ออฟ แจแปน (Democratic Party of Japan--DPJ) ใช้เป็นแนวคิดหลักในการแข่งขันคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง

ครั้งมาถึง ในช่วงเวลาของการขึ้นมำดำรงตำแหน่งนายกฯ ของนายโคอิชิมิ เมื่อปี พ.ศ. 2544 (ค.ศ. 2001) นายโคอิชิมิตัดสินใจวางนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจระดับมหภาค เพราะในช่วงเวลานั้นเอง ญี่ปุ่นยังคงเผชิญกับปัญหารุมเร้ามากมายจากปัญหาภายในเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของรัฐบาลในการปรับปรุงปัญหาสังคมที่ต้องการให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการสร้างครอบครัวเพราะแนวโน้มชาวญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตแบบไม่มีครอบครัวมากที่สุดทำให้ทางรัฐบาลต้องส่งเสริมการสร้างค่านิยมในการมีครอบครัว เพื่อเพิ่มจำนวนประชากรที่ขาดหายไป

อย่างไรก็ดี จากปัญหาทางสังคมอันส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจในเรื่องประสิทธิภาพของแรงงานของญี่ปุ่นซึ่งพบว่าแนวโน้มที่จะลดลงตั้งแต่ช่วงการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ เมื่อจำนวนแรงงานลดลงและประสิทธิภาพที่ต่ำ ทำให้ผลผลิตต่อภาคเศรษฐกิจก็ได้รับปัญหาไปด้วย และจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นตามหลักปรัชญา 3 ประการ ดังนี้

- 1) เศรษฐกิจจะเติบโตไม่ได้หากไม่มีการปฏิรูป
- 2) ปลดปล่อยให้เอกชนดำเนินการต่อไป
- 3) ปลดปล่อยให้ท้องถิ่นดำเนินการต่อไป¹⁰

ดังนั้นแล้ว นี่จึงเป็นสาเหตุที่ญี่ปุ่นเริ่มปฏิรูปทางเศรษฐกิจอย่างจริงจัง รวมไปถึงสิ่งที่เป็ผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจนั่นก็คือ การปลดปล่อยให้เอกชนดำเนินการอย่างอิสระ โดยทางรัฐไม่ไปยุ่งเกี่ยว จากตรงนี้ทำให้ภาคเอกชนเลือกดำเนินการด้วยการ-

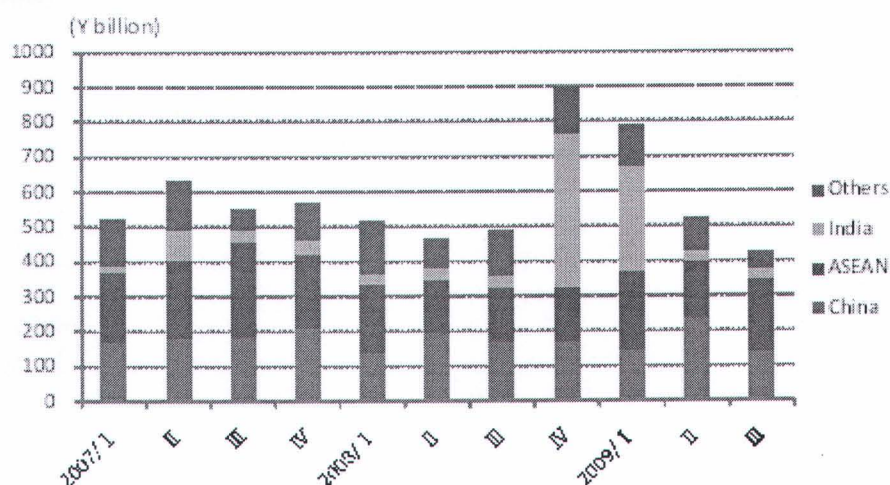
¹⁰ วรเวศม์ สุวรรณระดา, เอกสารหลังการประชุมระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นในประเทศไทย เรื่อง การปรับตัวทางสังคมและเศรษฐกิจภายในประเทศญี่ปุ่น (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.), 11-14.

เอาจริงเอาจังกับการลงทุนในต่างแดน ซึ่งก็คือการให้การสนับสนุนการลงทุนบริษัทลูกที่มีอยู่ในประเทศต่างๆ โดยเป็นผลทำให้ญี่ปุ่นตัดสินใจลงทุนอย่างต่อเนื่องในไทยและหลาย ๆ ประเทศ อันเป็นเสมือนการลงทุนลงแรงแบบเน้นการสร้างเครือข่ายการผลิตและการสร้างพันธมิตรในทางเศรษฐกิจควบคู่ไปด้วย

ทั้งนี้ เป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีว่าในสายการผลิตระดับในทางเศรษฐกิจในระหว่างชาติ ซึ่งออกมาในรูปแบบที่เรียกว่า เครือข่ายการผลิต (Network Production) ยกตัวอย่างเช่น การผลิตชิ้นส่วนทางซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ในประเทศไทยและหลาย ๆ ประเทศในอาเซียน โดยประเทศเหล่านี้เป็นฐานการผลิตซึ่งทำหน้าที่ในการผลิตชิ้นส่วนซอฟต์แวร์ตามความเหมาะสมทางวัสดุ แร่ และสภาพแรงงานที่มีความเหมาะสมเมื่อการผลิตชิ้นส่วนเสร็จสมบูรณ์ ก็นำกลับไปประกอบที่ประเทศต้นทาง คือ ญี่ปุ่น แล้วส่งผลิตภัณฑ์ดังกล่าวกลับมาขายในประเทศที่ผลิตชิ้นส่วนนั้น ๆ ภายใต้แบรนด์สินค้าของประเทศผู้เป็นเจ้าของแบรนด์แต่มีความหลากหลายในชิ้นส่วนที่ประกอบขึ้นมาเป็นสินค้าตัวนั้น จากที่กล่าวมาจึงสามารถยืนยันถึงรูปแบบทางเศรษฐกิจในระหว่างชาติที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายการผลิต และจำต้องพึงพาอาศัยกันในด้านต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จากสิ่งที่กล่าวมาถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นตั้งแต่ในช่วงการเคลื่อนย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่น ตั้งแต่ช่วงการประชุมพลาซ่าแอคคอร์ด (Plaza Accord) อันเป็นช่วงเวลาการปรับค่าเงินเยน จึงมาถึงการเคลื่อนย้ายฐานการผลิตไปยังต่างแดน และช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นเริ่มปฏิรูปเศรษฐกิจ ด้วยการปล่อยให้ภาคเอกชนดำเนินการทางธุรกิจอย่างอิสระและภาคเอกชนได้เล็งเห็นถึงการลงทุนในต่างแดนที่ทำให้ญี่ปุ่น ได้ประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น ค่าแรงที่ถูก คุณภาพทางฝีมือของแรงงาน และปัจจัยที่เอื้ออำนวยในการทำธุรกิจ ซึ่งนับแต่นั้นมา ญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญต่อการลงทุนในต่างประเทศ เป็นต้นมา หรืออาจกล่าวได้ว่าญี่ปุ่นลงทุนในต่างประเทศมากกว่าการลงทุนในประเทศเสียอีก เพราะเหตุผลทางด้านความสะดวกและปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการทำธุรกิจเป็นเหตุผลหลัก

นับแต่ช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นเริ่มลงทุนในต่างประเทศอย่างมากมาย โดยทาง (Foreign Direct Investment--FDI) ของบริษัทญี่ปุ่นในเอเชีย ในปี พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) พบว่า ญี่ปุ่นลงทุนในจีนและอาเซียน 5 ประเทศ มากที่สุด

ภาพที่ 5 การลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่น

ที่มา: ธนาคารกลางของญี่ปุ่น, ข้อมูลการลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่น

[Online], available URL: <http://www.boj.or.jp/en/statistics/boj/index.htm/>, 2011 (June, 20).

จากตรงนี้จึงเป็นการตอกย้ำถึงการให้ความสำคัญต่อการลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่นตลอดมาจนถึงปัจจุบัน และจากเมื่อเหตุการณ์ในช่วงการเจรจาในเวทีขององค์การการค้าโลก (WTO) ที่กรุงโดฮา เมื่อปี พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 2001) เกิดความล้มเหลวในการเจรจาสร้างข้อตกลง เนื่องจากการเจรจาขอลดอัตราภาษีที่ถูกสกัดกั้นด้วยกฎทางการค้าขององค์การการค้าโลก และความเห็นต่างของประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา ล้วนเป็นการสร้างข้อพิพาททั้งสิ้น เช่น ปัญหาต่อสิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น

จากความล้มเหลวในการเจรจาที่กรุงโดฮา ทำให้ญี่ปุ่นเริ่มหันมาทบทวนถึง ผลสัมฤทธิ์ในเวที WTO ซึ่งทำให้ระบบการค้าเกิดอุปสรรคนานัปการ และจากปัญหา ต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ญี่ปุ่นหันมาให้ความสนใจต่อการสร้างยุทธศาสตร์การสร้างพันธมิตร ในทางการค้าผ่านการเจรจาต่อการสร้างพันธมิตรในทางเศรษฐกิจแบบรายประเทศ หรือ แบบทวิภาคี (Bi-lateral) ซึ่งมีเป้าหมายไม่ใช่แค่เพียงการลดอุปสรรคต่อข้อกีดกันทาง การค้า แต่ได้เล็งถึงการสร้างความร่วมมือในทางเศรษฐกิจแบบกลุ่ม และแบบหุ้นส่วน ทางการค้า

ญี่ปุ่นตั้งเป้าลดข้อจำกัดและอุปสรรคทางการค้า อันเกิดจากข้อแตกต่างในขนาด ทางเศรษฐกิจ เช่น การที่ญี่ปุ่นได้ทำเขตการค้าเสรีกับเกาหลีใต้ เพื่อทั้งสองประเทศ ต้องการขยายฐานการค้าและบังคับใช้กฎเกณฑ์ทางเขตการค้าเสรีอย่างเป็นรูปธรรม อัน ถือเป็นการนำร่องการทำ FTA ของญี่ปุ่น ซึ่งการริเริ่มการทำ FTA ในครั้งนี้ของญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นได้ประโยชน์ผ่านการลงทุนอย่างมากมาย และยังทำให้ประเทศคู่การค้าของ ญี่ปุ่นได้ประโยชน์เช่นเดียวกันกับญี่ปุ่น อันสังเกตได้จากการเติบโตของผลผลิตมวลรวม แห่งชาติ (Gross Domestic Products--GDP) ของแต่ละประเทศที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ดังนั้นแล้ว ปัจจัยที่ได้กล่าวไปจึงเป็นสาเหตุที่ญี่ปุ่นได้เริ่มให้ความสำคัญต่อการ สร้างพันธมิตรในทางเศรษฐกิจและการจัดตั้งเขตการค้าเสรี เพราะเป็นการตอบสนอง ผลประโยชน์ของชาติต่าง ๆ ที่ได้รับผลสัมฤทธิ์จากการสร้างข้อตกลงอย่างรวดเร็วและ ตรงจุดต่างกับ WTO ที่เต็มไปด้วยอุปสรรคและข้อจำกัดอันลิดรอนสิทธิทางการค้าของ ประเทศกำลังพัฒนา และกำจัดข้อเสียเปรียบของประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจขนาดเล็กกับ ประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจขนาดใหญ่อีกด้วย

ทั้งหมดที่กล่าวมา ทำให้เห็นถึงที่มาถึงการหันมาให้ความสนใจในการทำ FTA และประเทศไทยในฐานะประเทศที่ญี่ปุ่นเลือกใช้เป็นฐานการผลิตมาตั้งแต่ในช่วงการ เคลื่อนย้ายฐานการผลิต ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกันกับหลาย ๆ ประเทศ เช่น เวียดนาม สิงคโปร์ และมาเลเซีย เป็นต้น และเป็นการตอกย้ำว่าไม่ใช่มีเพียงประเทศไทยเพียง ประเทศเดียวที่เป็นฐานการผลิตของญี่ปุ่น ทุกประเทศถือว่าเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ ของญี่ปุ่นทั้งนั้น

ดังนั้นแล้ว จากปัจจัยที่ทำให้ญี่ปุ่นเลือกมาลงทุนไทย ในฐานะประเทศที่เป็นหนึ่งในฐานการผลิตของญี่ปุ่น เพราะปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการลงทุน และมาตรการต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมการลงทุน (BOI) และการหาเงินทุนในการลงทุน เป็นต้น หลากหลายสาเหตุเป็นการก่อให้เกิดแนวทางในการสร้างความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งก็เป็นที่มาของความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทยกับญี่ปุ่น โดยทางญี่ปุ่นจำเป็นต้องหามาตรการอันเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระยะยาว เพราะการลงทุนของญี่ปุ่นได้รับประโยชน์ต่ออัตรากำไรความต้องการของประเทศที่ญี่ปุ่นไปลงทุน เช่น อัตราการเติบโตต่ออัตรากำไรทางด้านรถยนต์ของคนไทยที่มีมากอย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนทำให้เป็นการตอกย้ำว่าประเทศไทยยังคงเป็นฐานการผลิตที่ญี่ปุ่นสามารถได้รับผลประโยชน์ในระยะยาว และความเป็นเศรษฐกิจโลก (Geo-economies) นั้น คือ เป็นเครือข่ายที่ครอบคลุมต่อการติดต่อทางการค้าและการร่วมสร้างความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ไปแล้วสำหรับโลกแห่งโลกาภิวัตน์¹¹

การก่อเกิดความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น

ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (Japan-Thailand Economic Partnership Agreement--JTEPA) เกิดขึ้นจากความริเริ่มสมัยรัฐบาล ทักษิณฯ โดยไทยได้เสนอต่อคณะทำงานของญี่ปุ่นให้จัดทำความร่วมมือหุ้นส่วนเศรษฐกิจที่ใกล้ชิด (Closer Economic Partnership--CEP) ไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งรวมเรื่องการจัดทำเขตการค้าเสรีด้วย ต่อมาเมื่อวันที่ 11-12 มกราคม พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) คณะทำงานของญี่ปุ่น ได้มีการมาเยือนไทยอย่างเป็นทางการและได้เสนอต่อไทยให้จัดทำความร่วมมือทางเศรษฐกิจครอบคลุมไทย-ญี่ปุ่น

¹¹ อรรถพร ชันกสิกรรม, “การค้าระหว่างไทย-ญี่ปุ่น,” (สารนิพนธ์ เศรษฐศาสตร-มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549), 64-68.

ต่อมาเมื่อ 12 เมษายน พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ไทยกับญี่ปุ่นได้มีการหารือระหว่างการเข้าร่วมการประชุม Boao Forum for Asia ที่มณฑลไหหลำของจีน โดยนายกรัฐมนตรีไทยกับนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้แสดงความเห็นชอบให้จัดตั้งคณะทำงานร่วมเพื่อศึกษาการเป็นหุ้นส่วนเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดไทย-ญี่ปุ่น (Comprehensive Economic Partnership--CEP) เพื่อผลักดันความร่วมมือที่ครอบคลุมรอบด้าน ทั้งด้านการค้า การลงทุน อุตสาหกรรม และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนการจัดทำความตกลงการค้าเสรีโดยขอให้ยึดรูปแบบความตกลงเพื่อหุ้นส่วนเศรษฐกิจยุคใหม่ญี่ปุ่น-สิงคโปร์ (Japan-Singapore for a New-age Economic Partnership Agreement--JSEPA) เป็นตัวอย่างและอาจพิจารณาสาขาที่เป็นปัญหาน้อยที่สุดก่อน

การประชุมคณะทำงาน JTEPA ไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA Working Group)

ในระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) - พฤษภาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ไทยและญี่ปุ่นได้ผลักดันกันเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมคณะทำงาน JTEPA ไทย-ญี่ปุ่น 5 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ที่กรุงเทพฯ เมื่อ 19-20 กันยายน พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ครั้งที่ 2 ที่กรุงโตเกียว เมื่อ 21-22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ครั้งที่ 3 ที่กรุงเทพฯ เมื่อ 27-29 มกราคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ครั้งที่ 4 ที่กรุงโตเกียว เมื่อ 19-21 มีนาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) และครั้งที่ 5 ที่ กรุงเทพฯ เมื่อ 19-21 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) โดยมี นายพิศาล มาณวพัฒน์ อธิบดีกรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยและเป็นประธานร่วมกับ นายมะกิโอะ มียากาวา ผู้อำนวยการกองนโยบายภูมิภาค กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น หัวหน้าคณะผู้แทนญี่ปุ่น และมีผู้แทนจากภาคเอกชนและวิชาการเข้าร่วมด้วย

ทั้งสองฝ่ายได้หารือและแลกเปลี่ยนความเห็นในการส่งเสริมความร่วมมือหุ้นส่วนเศรษฐกิจที่ครอบคลุมหลายสาขา รวม 21 สาขา ได้แก่ การค้าสินค้า การค้าบริการ การลงทุน การเคลื่อนย้ายของบุคคลธรรมดา แหล่งกำเนิดสินค้า ระเบียบพิธีการศุลกากร ความร่วมมือด้านการเกษตร ป่าไม้และประมง มาตรฐานการยอมรับร่วมกัน นโยบายการแข่งขัน การท่องเที่ยว การส่งเสริมการค้าและการลงทุนความร่วมมือด้าน

การบริการการเงิน การศึกษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สิทธิทรัพย์สินทางปัญญา การค้าไร้กระดาษ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี พลังงานและสิ่งแวดล้อม การจัดซื้อจัดจ้างโดยรัฐ การเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ และการระงับข้อพิพาท

คณะศึกษาเฉพาะกิจเพื่อเร่งรัดการจัดทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA Task Force)

เมื่อ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) นายกรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้พบหารือที่กรุงโตเกียว และเห็นชอบให้จัดตั้งคณะศึกษาเฉพาะกิจเร่งรัดการจัดทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA Task Force) ต่อมา เมื่อ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้พบหารือกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น ที่กรุงพนมเปญ และให้ความเห็นชอบกับร่างขอบเขตหน้าที่ (TOR) ของ JTEPA Task Force ซึ่งมีลักษณะขยายวงที่รวมผู้แทนภาคเอกชน นักวิชาการและกลุ่มตัวแทนผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ ด้วย เพื่อหารือในประเด็นละเอียดต่าง ๆ

ในระหว่างเดือนกรกฎาคม-พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ไทยและญี่ปุ่นได้ผลัดกันเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม JTEPA Task Force รวม 3 ครั้ง คือครั้งที่ 1 ที่กรุงโตเกียว เมื่อ 22-24 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ครั้งที่ 2 ที่กรุงเทพฯ เมื่อ 24-27 สิงหาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) และครั้งที่ 3 ที่จังหวัดฟูกูโอกะ เมื่อ 4-6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) โดยมีนายพิศาล มาณวพัฒน์ อธิบดีกรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยและเป็นประธานร่วมกับนายมะกิโอะ มียากาวา ผู้อำนวยการกองนโยบายภูมิภาค กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น หัวหน้าคณะผู้แทนญี่ปุ่น โดยมีผู้แทนจากภาคเอกชน นักวิชาการและกลุ่มตัวแทนผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ เข้าร่วมด้วย

การประชุม Task Force ทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นในประเด็นอ่อนไหวต่าง ๆ และประสบผลสำเร็จในการหารือเกี่ยวกับความร่วมมือด้านการเกษตร

และระหว่างสหกรณ์การเกษตรไทย-ญี่ปุ่น รวมทั้งมีความคืบหน้าได้ข้อสรุปในร่าง-
ข้อตกลงต่าง ๆ และบทความร่วมมือสาขาต่าง ๆ อาทิ การศึกษาและการพัฒนา-
ทรัพยากรมนุษย์ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และเทคโนโลยีสารสนเทศและการ
สื่อสาร นอกจากนี้ นักวิชาการญี่ปุ่นได้เสนอผลการศึกษาวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจเชิงมห
ภาคที่แสดงให้เห็นประโยชน์ที่จะเกิดจากการจัดทำเขตการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่นด้วย

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองฝ่ายยังต้องหารือกันต่อไปในประเด็นการเปิดการค้าเสรี
ต่าง ๆ อาทิ การเปิดเสรีด้านการค้าสินค้า การค้าบริการ การลงทุน แหล่งกำเนิดสินค้า
และมาตรฐานการยอมรับร่วมกัน นอกจากนี้ได้มีการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญของทั้งสอง-
ฝ่ายในหัวข้อต่าง ๆ เช่น การค้าบริการ สิทธิทรัพย์สินทางปัญญา การเคลื่อนย้ายของ
บุคคลธรรมดาและการค้าไร้กระดาษ เพื่อชี้แจงท่าทีและความต้องการของทั้งสองฝ่าย

ต่อมาในที่ประชุม Task Force ครั้งที่ 3 ได้ยกร่างรายงานของ Task Force
แนวทางความร่วมมือในแต่ละสาขารวม 21 สาขา เพื่อเสนอให้ นายกรัฐมนตรีทั้งสอง
พิจารณาประกาศการเริ่มการเจรจาจัดทำ JTEPA อย่างเป็นทางการได้ในโอกาสที่
นายกรัฐมนตรีเยือนญี่ปุ่นเพื่อเข้าร่วมการประชุม (ASEAN-Japan Commemorative
Summit) เมื่อ 11-12 ธันวาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003)

ทั้งนี้ เมื่อ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) นายกรัฐมนตรีไทยและ
นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้พบหารือทวิภาคีและเห็นชอบให้เริ่มการเจรจาอย่างเป็นทางการ
เพื่อจัดทำความตกลง JTEPA ให้มีเขตการค้าเสรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น และเริ่มการ-
ประชุมเจรจาครั้งแรกที่ประเทศไทยในต้นปี พ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004)

ความสำเร็จของการทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น

ทั้งสองฝ่ายเจรจากันอย่างเป็นทางการ รวม 9 รอบ คือ รอบที่ 1 ที่กรุงเทพฯ เมื่อ
16-17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004) ครั้งที่ 2 ที่กรุงโตเกียว เมื่อ 7-10 เมษายน
พ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004) ครั้งที่ 3 ที่อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ 16-18 มิถุนายน
พ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004) ครั้งที่ 4 ที่กรุงโตเกียว เมื่อ 13-15 กันยายน พ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004)
ครั้งที่ 5 ที่กรุงเทพฯ เมื่อ 7-9 ธันวาคม พ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004) ครั้งที่ 6 ที่กรุงโตเกียว

เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ - 3 มีนาคม พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) ครั้งที่ 7 ที่อำเภอเขาใหญ่ จังหวัด-
นครราชสีมา เมื่อ 29 มีนาคม - 1 เมษายน พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) ครั้งที่ 8 ที่กรุงโตเกียว
เมื่อ 27-30 มิถุนายน พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) และครั้งที่ 9 ที่กรุงเทพฯ เมื่อ 29-30
กรกฎาคม พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) โดยฝ่ายไทยมีนายพิศาล มาณวพัฒน์ รองปลัด-
กระทรวงการต่างประเทศ เป็นหัวหน้าคณะเจรจา และฝ่ายญี่ปุ่นมีนายอิชิโร ฟุจิซากิ รอง-
ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ เป็นหัวหน้าคณะเจรจาในการเจรจาครั้งที่ 1-5 และนายมิ
โตะชิ ยานูนากะ รองปลัดกระทรวงการต่างประเทศ เป็นหัวหน้าคณะเจรจาในการเจรจา
ครั้งที่ 6-9

อย่างไรก็ดี ทั้งสองฝ่ายสามารถบรรลุความตกลงในหลักการขององค์ประกอบ
สำคัญของ JTEPA หลังการประชุมระดับรัฐมนตรีที่กรุงเทพฯ ระหว่าง 31 กรกฎาคม
- 1 สิงหาคม 2548 (ค.ศ. 2005) ซึ่งฝ่ายไทยมีนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ รองนายกรัฐมนตรี
และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และนายทะนง พิทยะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง-
พาณิชย์ เข้าร่วม และฝ่ายญี่ปุ่นมีนายโซอิชิ นะกะกะวะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง-
เศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรม เข้าร่วม ต่อมา นายกรัฐมนตรีของทั้งสองประเทศได้
ร่วมกันประกาศการบรรลุความตกลงในหลักการดังกล่าวที่กรุงโตเกียว เมื่อ 1 กันยายน
พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) ในช่วงระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) -
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) คณะเจรจาและผู้เชี่ยวชาญของทั้งสองฝ่ายได้ประชุม
กันอีกรวม 7 ครั้ง เพื่อยกร่างความตกลงและเจรจายละเอียดทางด้านเทคนิคที่เหลืออยู่
โดยสามารถตกลงกันในประเด็นสำคัญที่เหลือได้ทั้งหมดในการพบกันครั้งสุดท้ายที่
กรุงโตเกียว

ครั้นต่อมา เมื่อ 1-3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) ไทยและญี่ปุ่นเห็นพ้องที่
จะดำเนินการตรวจร่างความตกลงให้เสร็จเพื่อเตรียมการสำหรับการลงนามความตกลง
ต่อไป ทั้งสองฝ่ายยังได้ตกลงที่จะหารือรายละเอียดสาระของโครงการความร่วมมือ
7 โครงการภายใต้บทเรื่องความร่วมมือด้านการส่งเสริมการค้าและการลงทุน เพื่อจัดทำ
เป็นเอกสารลงนามระดับรัฐมนตรีในโอกาสเดียวกันที่จะมีการลงนาม JTEPA ได้แก่
ความร่วมมือเพื่อสนับสนุนโครงการครัวไทยสู่โลก ความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมเหล็ก
ความร่วมมือสถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมยานยนต์ ความร่วมมือด้าน-

อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม ความร่วมมือด้านอนุรักษ์พลังงาน ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจสร้างมูลค่า และความร่วมมือหุ้นส่วนภาครัฐและภาคเอกชน

ทั้งนี้ จากสถานการณ์การเมืองไทยที่วุ่นวาย เพราะมีกลุ่มประชาชนผู้ไม่พอใจการทำงานของรัฐบาลออกมาขับไล่รัฐบาล (พ.ต.ท. ทักษิณ) ในขณะนั้น จนรัฐบาลต้องประกาศยุบสภาเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) ส่งผลให้การเจรจาตกลงเพื่อลงนามในความตกลงจึงต้องมีอันเลื่อนออกไป โดยเจ้าหน้าที่ทั้งสองฝ่ายจึงมีเวลาเพิ่มเติมในการเก็บรายละเอียดอีกรอบหนึ่ง และคณะทำงานของทั้งสองฝ่ายจึงได้ประชุมกันอีกครั้ง เมื่อ 22-23 มิถุนายน พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) ที่กรุงเทพฯ เพื่อสรุปถ้อยคำในร่างความตกลง และสาระของร่างแถลงการณ์ทางการเมืองทั้งในระดับนายกรัฐมนตรีและระดับรัฐมนตรี รวมทั้งสิ้น 3 ฉบับ ตลอดจนร่างเอกสารทำงานสำหรับความร่วมมือ 7 โครงการ โดยสามารถตกลงกันได้ทั้งหมด จึงถือว่าการเจรจา JTEPA เสร็จสิ้นสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม ในการทำความตกลงไทย-ญี่ปุ่น ฉบับนี้ มีข้อปัญหาและข้อท้วงติงจากกลุ่มที่เฝ้าติดตามและสังเกตกระบวนการทำความตกลงที่ปราศจากความโปร่งใสในการพิจารณา เนื่องจากในช่วงก่อนการรัฐประหารของรัฐบาลทักษิณ โดยทางกลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชนได้ทำจดหมายถึง นายพิศาล มาณวพัฒน์ รองปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ในฐานะหัวหน้าคณะเจรจา เพื่อขอศึกษาความตกลงดังกล่าว ก่อนที่จะมีการลงนามกันในเดือน เมษายน พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) แต่ทางนายพิศาล มาณวพัฒน์ ปฏิเสธให้ทางกลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชนได้ศึกษาในช่วงเวลาที่ต้องการ แต่ยินดีที่จะส่งมอบให้ในเดือน มีนาคม พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) ซึ่งจะทำให้มีเวลาในการศึกษาเพียง 3 สัปดาห์ ก่อนทำความตกลง ซึ่งทำให้กลุ่มศึกษาข้อตกลงไม่สามารถศึกษารายละเอียดต่าง ๆ ได้ครบทุกประเด็น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความเคลือบแคลงในการทำ ความตกลง

ทั้งนี้ พอมาถึงในยุคของ (รัฐบาลสุรยุทธ์) พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) โดยรัฐบาลได้มีการจัดงานเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทำประชาพิจารณ์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยทางกลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชนได้ขอส่งตัวแทนไปร่วมทำประชาพิจารณ์เพื่อรับฟังปัญหาในครั้งนั้น แต่ทางกลุ่มได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า การระดมความเห็นในครั้งนั้น ไม่ใช่การประชาพิจารณ์เพราะเป็นเพียงการประชุมแบบ

Panel เท่านั้น ซึ่งเป็นการตั้งข้อสังเกตถึงความไม่โปร่งใสในการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน โดยเรื่องดังกล่าวได้กลายเป็นประเด็นและมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง ทำให้กระทรวงการต่างประเทศ ได้แถลงการณ์ถึงการประชุมในครั้งนั้นว่า ไม่ใช่ประชาพิจารณ์ แต่เป็นเพียง “การจัดประชุมเพื่อรับฟังปัญหาจากประชาชน” ซึ่งหลีกเลี่ยงการกระทำที่ผิดจากมติคณะรัฐมนตรี¹²

อย่างไรก็ตาม จากหลาย ๆ เหตุการณ์ที่ทำให้ประชาชนเริ่มตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามต่อรัฐบาล ตั้งแต่ในสมัยรัฐบาลทักษิณถึงความโปร่งใสในการทำ ความตกลง โดยจากบทเรียนนี้เอง รัฐบาลสุรยุทธ์เริ่มตระหนักดีว่าประชาชนเริ่มสนใจและเฝ้าติดตามอย่างละเอียด ทำให้รัฐบาลสุรยุทธ์ได้ตัดสินใจบรรจุวาระการพิจารณาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่นเข้าในสภา เพื่อให้สมาชิกนิติบัญญัติแห่งชาติได้แสดงความคิดเห็นโดยไม่มีการลงมติในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) แต่การนำเรื่องนี้เข้าสภาเพื่อพิจารณาได้สร้างความเคลือบแคลงใจต่อประชาชนอีกครั้ง เพราะการประชุมได้ใช้ระยะเวลาการประชุมกว่า 6 ชั่วโมง และไม่มีบุคคลใดได้อ่านเอกสารและรายละเอียด ก่อนที่ร่างความตกลงนี้จะถูกส่งไปที่ประธานคณะกรรมการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ 21 คน โดยประทับตราว่า “ลับ”

ทั้งหมดจึงเป็นการสร้างความไม่โปร่งใสต่อภาคประชาชนในการทำ ความตกลง และความรู้สึกรู้สึกว่าเป็นเหมือนการจัดฉากในการนำเรื่องดังกล่าวเข้าสภา เพราะสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติไม่ได้รับทำการศึกษาถึงประเด็นต่าง ๆ ในรายละเอียด โดยเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) สมาชิกนิติบัญญัติจำนวนหนึ่งได้ทำจดหมายท้วงติงถึงนายกฯ สุรยุทธ์ ต่อกระบวนการพิจารณาที่มีข้อจำกัดหลายประการ เนื่องด้วยระยะเวลาที่สั้นจนเกินไป แต่สุดท้ายการท้วงติงก็ไม่เป็นผล เพราะทางรัฐบาลไม่ได้ตอบรับแต่ประการใด

¹²ข้อสังเกตต่อความตกลง JTEPA [Online], available URL:

http://www.mfa.go.th/jtepa/asset/JTEPA_report_tdri_presentation22dec.pdf,
2011(January, 1).

อีกทั้ง กระทรวงต่างประเทศได้อาศัยระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้าง มาเป็นข้อยกเว้นเปิดเผยข้อมูล “ลับ” ทำให้สิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมและการตรวจสอบ ภายใต้รัฐธรรมนูญไทย ถูกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีละเมิดสิทธิของภาคประชาชน ซึ่งในที่สุดทำยรัฐบาลสุรยุทธ์ ได้ตัดสินใจลงนามความตกลงเมื่อ 3 เมษายน พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) โดยมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007)¹³

จุดหักเหสำคัญในช่วงการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจมาสู่การทำ JTEPA

ทันทีที่มีการเซ็นความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ ได้ส่งผลให้ทางไทยและญี่ปุ่นได้ประโยชน์ในเรื่องการเปิดเสรีสินค้า บริการ และการลงทุนให้แก่อีกกันและกัน โดยมีกลไกแก้ปัญหาหากการเปิดเสรีส่งผลกระทบรุนแรง และสำหรับสินค้า บริการ ส่วนในเรื่องการลงทุนที่ฝ่ายใดยังไม่พร้อม ซึ่งสามารถเปิดเจรจาบทวนเพิ่มเติมใหม่ได้ในอนาคต

ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น ได้มีผลต่อความร่วมมือ รวม 9 สาขา คือ เกษตร ป่าไม้และประมง/การศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์/การสร้างเสริมสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ/บริการการเงิน/เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT)/วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี พลังงาน และสิ่งแวดล้อม/วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs)/การท่องเที่ยว/การส่งเสริมการค้าและการลงทุน ซึ่งมีเรื่องครวัไทยสู่ครัวโลก อุตสาหกรรมเหล็ก ยานยนต์ สิ่งทอ และการประหยัดพลังงานเป็นหลัก ความตกลงนี้มีกลไกบทวนในอนาคต หากฝ่ายใดต้องการบอกเลิกก็สามารถทำได้เพียงแค่แจ้งอีกฝ่ายล่วงหน้า 1 ปี

¹³ กลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน, **วิเคราะห์ความตกลงที่ถูกปกปิด เอฟทีเอไทย-ญี่ปุ่น** [Online], available URL: <http://www.ftawatch.org/all/editor/18045>, 2011 (January, 1).

ทั้งนี้ ในส่วนประเทศไทยได้มีการลงนามความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (Japan-Thailand Economic Partnership Agreement--JTEPA) เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) ประกอบด้วย 21 สาขา ได้แก่

1. การค้าสินค้า (Trade in Goods)
2. กฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า (Rule of Origin--RoO)
3. ระบบศุลกากรของญี่ปุ่นและไทย (Customs procedures)
4. การค้าไร้กระดาษ (Paperless Trading)
5. มาตรฐานเพื่อการยอมรับร่วมกัน (Mutual Recognition and Stand and Conformity Assessment--MRA)
6. นโยบายการแข่งขันทางการค้า (Competition Policy)
7. ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property Rights--IPR)
8. การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ (Government Procurement)
9. การค้าบริการ (Trade in Services)
10. การลงทุน (Investment)
11. การเคลื่อนย้ายบุคคลธรรมดา (Movement of Natural Person)
12. บริการการเงิน (Financial Services Cooperation)
13. เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information and Communication Technology)
14. วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี พลังงานและสิ่งแวดล้อม (Science, Technology, Energy and Environment)
15. การศึกษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Education and Human Resources Development)
16. การท่องเที่ยว (Tourism)
17. อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprises, SMEs)
18. การส่งเสริมการค้าและการลงทุน (Trade and Investment Promotion)
19. ความร่วมมือทางด้านการเกษตร ป่าไม้ และประมง (Agriculture, Forestry, and Fisheries Co-operation)

20. การปรับปรุงบรรยากาศทางธุรกิจ (Improvement on Business Environment)

21. กระบวนการหลีกเลี่ยงข้อพิพาท และระงับข้อพิพาท (Dispute Avoidance and Settlement)

ทั้งนี้ กรอบความร่วมมือดังกล่าวที่ประกอบไปด้วย 21 ประเด็น ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ การเปิดเสรีทางการค้า (Trade Liberalization) ข้อสังเกตทางการค้า (Trade Facilitation) และความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ (Cooperation) โดยในหลาย ๆ ประเด็นยังคงมีความอ่อนไหวเป็นอย่างมาก เช่น ในเรื่องการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา การเปิดเสรีภาคบริการ และการกำหนดสินค้าอ่อนไหว เป็นต้น เนื่องจากอย่างที่ทราบเป็นอย่างดีว่าขนาดเศรษฐกิจของไทยเล็กมากเมื่อเทียบกับขนาดเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ไทยอาจเสียเปรียบในการเจรจาต่อสินค้าบางชนิด เช่น สินค้าจากภาคเกษตรกรรม เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ประโยชน์ที่ทางไทยจะได้รับก็อยู่ในข่ายของการลดและขจัดอุปสรรคทางการค้าทั้งที่อยู่ในรูปแบบภาษีและไม่ใช่ภาษี รวมไปถึงแบบลดภาษีให้เหลือศูนย์ทันทีที่มีความตกลงและแบบที่มีระยะเงื่อนไในการปรับลดภาษีให้เหลือศูนย์ ตามราคาสินค้าที่ปรากฏตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างที่ญี่ปุ่นยกเลิกหรือลดภาษี

	สินค้า	ภาษีนำเข้า ปัจจุบันของ ญี่ปุ่น	การลดภาษีให้ของญี่ปุ่น
สินค้าประมง	กุ้งแช่แข็ง แช่เย็น		
	สำเร็จรูป	5%	ยกเลิกทันที
	ปลาทูน่า สคิปแจ็ค		
	และ โบนิตอแปรรูป	9.6%	ยกเลิกใน 5 ปี
	ปลาหมึกกล้วยแช่เย็น	3.5%	ยกเลิกใน 5 ปี

ตารางที่ 1 (ต่อ)

	สินค้า	ภาณินำเข้า ปัจจุบันของ ญี่ปุ่น	การลดภาษีให้ของญี่ปุ่น
สินค้าผักและ ผลไม้	ปลาหมึกแต่งหรือ ทำไว้ไม่ให้เสีย	9.6%	ยกเลิกใน 7 ปี
	ปลา ปู หอย แซ่เย็น แซ่แข็ง เนื้อปลาฟิล- เล	3.5-10%	ยกเลิกใน 5-10 ปี
	ผักสด แซ่เย็น แซ่- แข็ง	2.5-12%	ยกเลิกทันที หรือยกเลิก ใน 5-10 ปี
	ผลไม้เมืองร้อนสด		
	แซ่เย็น แซ่แข็ง	10-12%	ยกเลิกทันที
	ผลไม้สดอื่น ๆ	4.8-32%	ยกเลิกใน 5-15 ปี
			ยกเลิกทันที
	ผลไม้แช่เย็น แซ่แข็ง	2.5-32%	ยกเลิกทันที หรือ ยกเลิก ใน 5-10 ปี
	ผัก ผลไม้ แปรรูป และน้ำผลไม้	6-34%	ยกเลิกทันที หรือ ยกเลิก ใน 5-10 ปี

ที่มา: กระทรวงต่างประเทศ, เรื่องนำรู้ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น
(กรุงเทพฯ: ม.ป.ท, 2553), 5-6.

ส่วนอีกประเภทหนึ่งที่มีการตกลงก็คือ การให้โควตาด้วยการปลอดภาษีอัน
เป็นไปตามระยะเวลาและห้วงเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งมีตัวอย่างจากสินค้านี้ต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ตัวอย่างกลุ่มที่ญี่ปุ่นให้โควตา

สินค้า	ภาษีนำเข้าปัจจุบันของ ญี่ปุ่น	การให้โควตา
	20-25%	ให้โควตาปลอดภาษี 4,000 ตันในปีแรก และ ทยอยเพิ่มจนเป็น 8,000 ตันในปีที่ 5
	20%	ให้โควตาภาษี 1,200 ตัน (ภาษีในโควตา 16%)
แป้งมันสำปะหลัง คัดแปลง	6.8%	ให้โควตาปลอดภาษี 200,000 ตัน
กากน้ำตาล	15.3 เยน/กก.	ให้โควตาปลอดภาษี 4,000 ตันในปีสาม และ เพิ่มเป็น 5,000 ตันในปีที่ 4
สับปะรดสด	17%	ให้โควตาปลอดภาษี 100 ตันในปีที่ 1 และทยอยเพิ่ม เป็น 500 ตันในปีที่ 5

ที่มา: กระทรวงต่างประเทศ, เรื่องนำรู้ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น,
(กรุงเทพฯ: ม.ป.ท, 2553), 6.

นอกเหนือจากที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังมีสินค้าบางประเภทที่ยังมิได้ข้อสรุป อันต้อง
ไปศึกษาเพิ่มเติมและค่อยนำเรื่องดังกล่าวกลับมาพิจารณาใหม่และสินค้าที่ญี่ปุ่นแยกออก
จากการเจรจา รวมไปถึงสินค้าทางอุตสาหกรรมที่จะได้ประโยชน์ในทันที อันประกอบ
ไปด้วย และยังมีในส่วนตัวอย่างกลุ่มที่จะนำกลับมาเจรจาใหม่ใน 5 ปีหรือน้อยกว่า เช่น
น้ำตาลทรายดิบ สับปะรดกระป๋อง และแป้งมันสำปะหลังดิบ เป็นต้น

ทั้งนี้ยังมีในส่วนตัวอย่างกลุ่มที่ญี่ปุ่นแยกออกจากการเจรจา เช่น ข้าวและผลิตภัณฑ์ที่ทำจากข้าว นมและผลิตภัณฑ์ สินค้าที่มีส่วนผสมของแป้งและน้ำตาลในอัตราส่วนที่สูง และสินค้าที่จำหน่ายโดยรัฐบาล เช่น ข้าว ข้าวสาลี และข้าวบาร์เลย์ เป็นต้น ซึ่งตามมาตรา 26 ของความตกลงระบุว่า หากทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องต้องกันก็สามารถนำมาเจรจาใหม่ได้ในเวลา 10 ปีหรือเร็วกว่านั้น

ตารางที่ 3 รายละเอียดการลดภาษีสินค้าอุตสาหกรรม

สินค้า	ภาษ้นำเข้าปัจจุบันของญี่ปุ่น	การลดภาษีให้ของญี่ปุ่น
สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม	2.7-13.4%	ยกเลิกทันที
รองเท้าและเครื่องหนัง	2.7-30%	ยกเลิกใน 7-10 ปี
ปิโตรเลียมและผลิตภัณฑ์	2.5-21.3%	ยกเลิกทันที หรือ ยกเลิกใน 5 ปี
พลาสติก		
สารเคมีและเคมีภัณฑ์	2.5 %	ยกเลิกทันที
อัญมณีและเครื่องประดับ	2.7-10%	ยกเลิกทันที

ที่มา: กระทรวงต่างประเทศ, เรื่องนำรู้ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น, (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท, 2553), 7.

การนับปีสำหรับการลดภาษีและการให้โควตา

สำหรับการนับปีการลดภาษีของทั้งสองประเทศ จะเริ่มตั้งแต่วันที่ความตกลงฯ มีผลใช้บังคับจนถึง 31 มีนาคม โดยถือว่าเป็นปีที่ 1 ส่วนปีต่อ ๆ ไปจะเริ่มตั้งแต่ 1 เมษายนถึง 31 มีนาคม ตัวอย่างเช่น ปลายุนำกระป๋อง ญี่ปุ่นจะยกเลิกภาษีให้ไทยใน 5 ปี สมมุติว่าความตกลงฯ มีผลใช้บังคับวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) ปีที่ 1 ของการลดภาษีจะเป็น 1 ธันวาคม พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) ถึง 31 มีนาคม พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) ซึ่งภาษีจะลดจาก 9.6% เป็น 8% ในวันที่ 1 ธันวาคม ส่วนปีที่ 2 ของการลด-

ภาษีจะเริ่มจาก 1 เมษายน พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) และการลดภาษีในปี ต่อ ๆ ไปก็จะมีขึ้นในทุก ๆ 1 เมษายน จนกระทั่งเหลือศูนย์ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2554 (ค.ศ. 2012) เป็นต้น

ในกรณีของปีโควตา การนับปีโควตาของญี่ปุ่นจะเหมือนกับการนับปีภาษี โดยสำหรับปีที่ 1 หากไม่ครบ 12 เดือน ก็จะหาปริมาณโควตาตามสัดส่วนของจำนวนเดือนที่เหลือในปีนั้น ตัวอย่างเช่น กลัวที่ญี่ปุ่นให้โควตาปลอดภาษีแก่ไทย 4,000 ตันในปีแรก และสมมติว่าความตกลงฯ มีผลบังคับใช้วันที่ 1 ธันวาคม เช่นกัน ปริมาณโควตาในปีที่ 1 สำหรับ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) ถึง 31 มีนาคม พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) จะเท่ากับ 4,000 หาร 12 เดือน คูณ 4 หรือ 1,333 ตัน ส่วนปีที่ 2 ซึ่งครบ 12 เดือน ปริมาณโควตาก็จะเต็มจำนวนที่ญี่ปุ่นตกลงจะให้ก็คือ 5,000 ตัน เป็นต้น

ส่วนการนับปีโควตาของไทย จะแตกต่างจากญี่ปุ่น กล่าวคือ จะเริ่มตั้งแต่วันที่ความตกลงฯ มีผลใช้บังคับจนถึง 31 ธันวาคมของปีเดียวกัน และปีถัด ๆ ไปจะเริ่มตั้งแต่ 1 มกราคมถึง 31 ธันวาคม ดังนั้น หากความตกลงฯ มีผลใช้บังคับวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) โควตาเหล็กประเภทกัศกรดและเคลือบน้ำมันที่ไทยกำหนดให้ญี่ปุ่น 440,000 ตันในปีแรก ก็จะเหลือ 36,667 ตันสำหรับ 1 เดือนที่เหลือในปีนั้น ส่วนปริมาณโควตาสำหรับปีที่ 2 จะต้องมีการกำหนดข้อไปโดยคำนึงถึงข้อเสนอแนะจากกลุ่มหารืออุตสาหกรรมเหล็กกล้าไทย-ญี่ปุ่น (Japan-Thailand Steel Dialogue) ที่มีผู้แทนภาครัฐและภาคเอกชนจากอุตสาหกรรมเหล็กของทั้งสองฝ่ายเข้าร่วม เพื่อใช้ตั้งแต่ 1 มกราคม ถึง 31 ธันวาคม พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007)¹⁴

ทั้งนี้ จากประโยชน์ที่ไทยได้รับทั้งภาคเกษตรและอุตสาหกรรมในการทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจ โดยข้อมูลสถิติการค้าไทย-ญี่ปุ่นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545-2552 (ค.ศ. 2002-2009) พบว่า มูลค่าการส่งออกจากไทยไปญี่ปุ่น และการนำเข้าจากญี่ปุ่นมาไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่หากกล่าวในอีกมุมหนึ่งซึ่งสามารถสังเกตได้ว่า การเพิ่มขึ้น

¹⁴ กระทรวงต่างประเทศ, *เรื่องนำรู้ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น*, (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท, 2553), 8.

ของมูลค่าทางการค้านั้น ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของอัตราแลกเปลี่ยนมากกว่าเป็นผลโดยตรงของ JTEPA เพราะเมื่อพิจารณาจากสัดส่วนการค้าในช่วงเดียวกันแล้วพบว่า สัดส่วนการส่งออกจากไทยไปญี่ปุ่นลดลงจาก 12.6% ในปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) เหลือเพียง 11.3% ในปี พ.ศ. 2552 (ค.ศ. 2009) และการนำเข้าจากญี่ปุ่นก็ลดลงจาก 19.9% เป็น 18.7% ในช่วงปีเดียวกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า สัดส่วนการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีแนวโน้มลดลงถึงแม้จะมี JTEPA ก็ตาม

นอกจากนี้ ถึงแม้ว่า JTEPA จะถูกคาดหวังให้มีผลในการเพิ่มการลงทุนของญี่ปุ่นในไทย แต่เนื่องด้วยเวลาที่ยังถือว่ายังเร็วเกินไปที่จะสรุปผลของ JTEPA เพราะการใช้ประโยชน์จากการลงทุนดังกล่าวยังไม่มีให้เห็นชัดเจนมากนัก จึงเป็นการยากที่จะสรุปผลลัพธ์ในตอนนี้สำหรับประโยชน์จากการทำ JTEPA รวมไปถึงปัจจัยสำคัญสองประการที่ส่งผลต่อการค้าและการลงทุนญี่ปุ่น-ไทย ดังต่อไปนี้

ประการแรก วิกฤตการเงินในสหรัฐ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจญี่ปุ่น ทำให้การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศของญี่ปุ่นลดลงตามไปด้วย

ประการที่สอง สถานการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองในประเทศไทย ซึ่งมีผลทำให้การลงทุนใหม่ (New Investment) และการลงทุนเพิ่ม (Reinvestment) ของญี่ปุ่นในประเทศไทยยังไม่เกิดขึ้นในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา

ประการที่สาม JTEPA ยังมีปัญหาทางเทคนิคบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่กำแพงภาษีนำเข้าในสินค้าบางประเภท (เช่น ชิ้นส่วนอุปกรณ์ไฟฟ้า ส่วนประกอบอิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ) ยังอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง และระเบียบวิธีการเกี่ยวกับการขอใบรับรองว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้าที่ยังมีความยุ่งยากและซับซ้อนอยู่มาก ซึ่งเป็นปัญหาอย่างยิ่งต่อกลุ่มที่เป็น SMEs ที่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ดีพอเกี่ยวกับ JTEPA¹⁵

¹⁵ ภาควิชา ธิพคุณ, FTA และ JTEPA ในมุมมองของญี่ปุ่น (ตอนจบ) [Online], available URL: http://pr.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=219:fta-jtepa-&catid=56:2010-09-07-14-20-48&Itemid=82, 2011 (August, 30).

มุมมองและยุทธศาสตร์ของไทย ต่อความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น

การที่ทางไทยให้ความสนใจต่อการสร้างการเจรจาผ่านการแบบทวิภาคีกับประเทศต่าง ๆ เพราะเหตุผลที่ทางไทยไม่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจในการเจรจาในระดับพหุภาค โดยการตัดสินใจดำเนินการในการสร้างพันธมิตรในทางเศรษฐกิจผ่านการสร้างหุ้นส่วนเศรษฐกิจทางการค้ากับญี่ปุ่น ก็มีเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ไทยต้องการรักษาผลประโยชน์จากการทำความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจทางการค้ากับญี่ปุ่น เพราะไทยตระหนักถึงญี่ปุ่นในฐานะประเทศคู่ค้า ซึ่งทำการค้ามาเป็นระยะเวลานาน โดยสามารถย้อนดูได้จากสัดส่วนการค้า การลงทุน ที่แสดงว่าญี่ปุ่นเป็นคู่ค้าอันดับหนึ่งของไทยมาโดยตลอด โดยไทยนำเข้าสินค้าจากญี่ปุ่นมากเป็นลำดับที่หนึ่ง ถึงแม้สหรัฐฯ จะเป็นแหล่งส่งออกลำดับที่หนึ่งก็ตาม แต่ญี่ปุ่นก็เป็นลำดับที่สอง และไทยเอง ก็นำเข้าสินค้าจากญี่ปุ่นมากที่สุด

2. หากไทยไม่ตกลงดำเนินการความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น ไทยก็จะสูญเสียผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการทำความตกลงฉบับนี้ เช่น การลดภาษีทางการค้าให้เหลือศูนย์และการให้โควตาพิเศษต่อสินค้าในหลาย ๆ ชนิด

3. ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น จะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันมากขึ้น เนื่องจากความตกลงนี้ครอบคลุมไปถึง ด้านการค้า การลงทุนและการบริการ และความร่วมมือต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นจะช่วยสนับสนุนให้เศรษฐกิจไทยพัฒนายิ่งขึ้น และยังเป็นการสร้างโอกาสที่จะให้สินค้าไทยได้ส่งออกไปญี่ปุ่นมากขึ้น ส่วนด้านอุตสาหกรรมไทยก็จะได้ประโยชน์ในสูงในเรื่องการลดภาษี การให้โควตา เพราะหากต้นทุนการผลิตต่ำลงจะทำให้ประสิทธิภาพในการแข่งขันสูงขึ้น และยังคงส่งผลไปในเรื่องการเคลื่อนย้ายแรงงาน อันจะได้รับความสะดวกมากขึ้นในการทำวิซ่า เป็นต้น

4. ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น ช่วยสร้างความมั่นใจต่อนักลงทุนว่าญี่ปุ่นจะไม่เคลื่อนย้ายฐานการผลิตออกไปจากไทย เพื่อไปหาแหล่งแรงงานที่ถูกกว่า โดยความตกลงนี้ จะเป็นเสมือนการสร้างเชื่อมั่นในระยะยาวต่อการลงทุนทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทย และยังสามารถดึงดูดนักลงทุนหันมาสนใจลงทุนในไทยมาก

ขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมยานยนต์ที่ไทยเป็นแหล่งผลิตรถยนต์ที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาค¹⁶

จากมุมมองและยุทธศาสตร์ของไทยที่เกิดจากการทำความเข้าใจไทย-ญี่ปุ่น เป็นที่แน่ชัดว่าทำให้ไทยได้ประโยชน์มากมายอย่างมหาศาลในการเปิดเสรีทางการค้า อันเป็นผลจากการลดอุปสรรคทางการค้า โดยเฉพาะเรื่องภาษี และประโยชน์ที่ครอบคลุมไปถึงเรื่องต่าง ๆ เช่น การอำนวยความสะดวกทางการค้า (Trade Facilitation) และความร่วมมือในภาคอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการค้าสินค้า (Cooperation) ทั้งในเรื่อง ภาคเกษตร การลงทุน การถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นต้น โดยประโยชน์ที่เกิดจากการทำความเข้าใจไทย-ญี่ปุ่น นั้นเป็นเหมือนโอกาสสำคัญในการเพิ่มขีดจำกัดความสามารถในทางการค้า และเป็นประโยชน์ที่ไทยจะได้รับอย่างมากมาย

มุมมองและยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่น ต่อความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น

การที่ญี่ปุ่นสนใจการทำความเข้าใจหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น นั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายฐานการผลิตมาในช่วงหลังการประชุมพลาซ่าแอคคอร์ด (Plaza Accord) ที่เป็นผลทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับค่าเงินเยนและต้องเคลื่อนย้ายฐานการผลิตมาสู่ประเทศที่มีแรงงานที่ถูกและมีศักยภาพในการการผลิต นับจากช่วงเวลานั้นเอง ภาคเอกชนของญี่ปุ่นก็ได้ให้ความสนใจในการลงทุนในต่างแดนอย่างจริงจัง อาจจะมากกว่าการลงทุนในประเทศก็ได้ แม้แต่ในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นเองก็มีได้วิตกกังวลต่อวิกฤตแต่ประการใด กลับกันยังคงเดินหน้าลงทุนอย่างต่อเนื่อง และไทยก็คือหนึ่งในประเทศที่ญี่ปุ่นเลือกใช้เป็นฐานการผลิต แต่ไม่ใช่มีเพียง

¹⁶จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการศึกษาวิเคราะห์ความพร้อมของไทยในการจัดทำเขตการค้าเสรี [Online], available URL: <http://www.econ.chula.ac.th/research/project?topic=ie>, 2011 (August, 30).

ไทยเพียงประเทศเดียวเท่านั้น เพราะญี่ปุ่นยังได้ลงทุนในประเทศอื่น ๆ เช่นเดียวกับไทยเช่นกัน

จากเหตุผลต่าง ๆ ที่ทำให้ญี่ปุ่นหันมาให้ความสนใจกับการลงทุนในต่างแดน อันมีผลต่อการสร้างพันธมิตรทางการค้าในประเทศที่ญี่ปุ่นไปลงทุน ซึ่งการตัดสินใจลงทุนในต่างแดนของญี่ปุ่นทำให้ญี่ปุ่นเลือกที่จะใช้นโยบายที่เรียกว่า การสร้างเขตการค้าเสรี (FTA) โดยในตอนแรกอาจกล่าวได้ว่าญี่ปุ่นไม่ได้ให้ความสำคัญกับการทำเขตการค้าเสรีมากนัก จนกระทั่ง เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) จึงเริ่มมีการทำ FTA กับสิงคโปร์ หลังจากการบรรลุข้อตกลง FTA กับสิงคโปร์แล้ว จึงได้มีการทำ FTA กับประเทศอื่น ๆ ตามลำดับ ซึ่งมีแล้วถึง 13 ประเทศนับถึงปี พ.ศ. 2554 (ค.ศ. 2011) ได้แก่ สิงคโปร์ เม็กซิโก มาเลเซีย ชิลี ไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม ฟิลิปปินส์ บรูไนฯ เกาหลีใต้ ออสเตรเลียและอินเดีย

การสร้าง FTA ของญี่ปุ่นเป็นไปในลักษณะการเจรจาแบบทวิภาคีในลักษณะที่เรียกว่า Bi-lateral Approaches ที่เป็นการเจรจาแบบทีละประเทศ ซึ่งนำไปสู่การสร้างเขตการค้าเสรีและการสร้างความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจและจากมุมมองนี้ ทำให้ญี่ปุ่นตระหนักที่จะทำความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจกับไทยด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ญี่ปุ่นไม่ต้องการจะเสียส่วนแบ่งทางการตลาดและอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ซึ่งญี่ปุ่นกังวลเป็นอย่างยิ่งว่า หากตัวเองไม่เล่นบทบาทนี้ ก็อาจจะถูกจีนแย่งบทบาทในการเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ ทำให้ญี่ปุ่นต้องจำเป็นที่จะต้องดูแลอำนาจในภูมิภาคกับจีน

2. ญี่ปุ่นต้องการสร้างพันธมิตรทางการค้ากับไทย เพราะญี่ปุ่นมีความตั้งใจจริงในการลงทุนในต่างแดน และญี่ปุ่นคาดหวังอย่างยิ่งที่จะทำการเจรจากับทุก ๆ ประเทศที่ญี่ปุ่นไปลงทุน เพราะเหตุผลทางด้านประโยชน์ทางการค้าในเรื่องการลดภาษีและการได้โควตา จากการส่งออกและนำเข้าสินค้าไปสู่ประเทศนั้น ๆ และการทำความตกลงของ

ญี่ปุ่นกับไทย โดยคาดหวังจะใช้ไทยเป็นฐานการผลิตสินค้าในภูมิภาคและแหล่งกระจายสินค้าไปสู่ประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาค¹⁷

อีกนัยหนึ่ง หากจะมองในภาพกว้างถึงการเจรจา FTA ของญี่ปุ่นในแบบพหุภาคี ซึ่งก็คือการทำ FTA กับอาเซียน ที่มีลักษณะแบบยืดหยุ่น โดยจะทำข้อตกลงทั้งในแบบทวิภาคี (Bilateral FTA) และพหุภาคี (Multilateral FTA) ไปพร้อม ๆ กัน โดยพิจารณาระดับการพัฒนาประเทศของภาคีเป็นสำคัญ ดังนั้น สำหรับประเทศไทย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ซึ่งมีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี ญี่ปุ่นจึงเลือกที่จะทำข้อตกลงแบบทวิภาคี แต่สำหรับประเทศลาว พม่า และกัมพูชา ญี่ปุ่นจะเน้นความร่วมมือแบบพหุภาคี โดยผ่านกรอบ (ASEAN-Japan Comprehensive Economic Partnership Agreement--AJCEPA) และเนื่องจากความแตกต่างของการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศสมาชิก ASEAN ญี่ปุ่นจึงกำหนดรูปแบบความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับแต่ละประเทศแตกต่างกัน เช่น ในการทำ FTA กับไทย ญี่ปุ่นเน้นในเรื่องของการเปิดเสรีทางการค้า แต่สำหรับประเทศลาว พม่า และกัมพูชา ญี่ปุ่นจะเน้นเรื่อง “ความร่วมมือ” มากกว่า “การเปิดเสรี” โดยตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า การที่จะทำให้ประเทศเหล่านี้เปิดเสรีในอนาคตได้ ญี่ปุ่นต้องช่วยในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจเสียก่อน¹⁸

อีกแนวทางหนึ่งที่ญี่ปุ่นยึดถือในการทำข้อตกลง FTA กับอาเซียน ก็คือการประสานกรอบ Bilateral FTA ให้เข้ากับกรอบ Multilateral FTA ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงมอง JTEPA ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของ (ASEAN-Japan Economic Partnership Agreement--AJCEPA)

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังมองว่าแนวทางดังกล่าวจะมีประโยชน์ในแง่ของการลดความสับสนในเรื่องกฎเกณฑ์ว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า (Rule of Origin) เพราะหากมีการทำ

¹⁷FTA และ JTEPA ในมุมมองของญี่ปุ่น (1) [Online], available URL: <http://www.nidambel1.net/ekonomiz/2010q2/2010april22p2.htm>, 2011 (August, 24).

¹⁸สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, งานวิจัยย่อยตามโครงการ FTA Digest ลำดับที่ 1 เรื่อง การประเมินผลเบื้องต้นความตกลงการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA) [Online], available URL: <http://www.FTADigest.com>, 2011 (July, 20).

Bilateral FTA กับประเทศต่าง ๆ มากขึ้นเท่าใด ประเด็นเรื่องแหล่งกำเนิดสินค้าจะเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนและยุ่งยากมากขึ้นเท่านั้น เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าบรรษัทข้ามชาติของญี่ปุ่นส่วนมากประกอบธุรกิจในประเทศต่าง ๆ มากกว่า 2 ประเทศขึ้นไป หากมี Bilateral FTA จำนวนมาก จะเกิดความสับสนว่ากฎเกณฑ์ใดควรจะนำมาบังคับใช้ ดังนั้น การมีกรอบ Multilateral FTA กรอบใหญ่เพียงกรอบเดียว จึงดีกว่าในแง่ของการลดความสับสน ยุ่งยากในเรื่องกฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า¹⁹

เมื่อพิจารณาสัดส่วนการค้าระหว่างประเทศผ่านกรอบ FTA แล้วสามารถพบว่า ญี่ปุ่นใช้ FTA เป็นช่องทางการค้าค่อนข้างน้อย โดยการค้ากับ 13 ประเทศที่ญี่ปุ่นทำ FTA ด้วยนั้น มีสัดส่วนที่น้อยกว่า เมื่อเทียบกับมูลค่าการค้าโดยรวมที่ญี่ปุ่นทำกับสหรัฐฯ และ EU ซึ่งนี้อาจเป็นเหตุผลหนึ่งว่าทำไมญี่ปุ่นไม่ค่อยกระตือรือร้นมากนักในการทำ FTA

ผลกระทบและจุดอ่อนจากการทำ JTEPA ของไทย

อาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจไทยกับญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ที่ราบรื่นมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่มีความสัมพันธ์ทางการทูต โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีความชัดเจนอย่างมากที่สุดซึ่งก็คือ ในช่วงเวลาที่มีการลงนามทำความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น หรือที่เรียกกันในชื่อ JTEPA ซึ่งจะเป็นความตกลงที่ครอบคลุมในหลายสาขา ทั้งนี้ นอกจากประโยชน์ที่ทางไทยจะได้รับแล้วสิ่งที่มองข้ามไปไม่ได้เลยก็คือผลกระทบและจุดอ่อนอันเกิดจากความตกลงที่จะส่งผลกระทบต่อสินค้าของไทย ซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

¹⁹FTA และ JTEPA ในมุมมองของญี่ปุ่น (1) [Online], available URL:

<http://www.nidambel1.net/ekonomiz/2010q2/2010april22p2.htm>, 2553 (มิถุนายน, 1).

สินค้าอุตสาหกรรม

สินค้าอุตสาหกรรมที่ไทยจะต้องได้รับผลกระทบเป็นลำดับแรกเลยคงหนีไม่พ้น อุตสาหกรรมรถยนต์ ซึ่งเป็นเพราะการทำความตกลงที่ทางญี่ปุ่นจะได้ประโยชน์ในเรื่อง การนำเข้าแบบภาษีเป็นศูนย์ เพราะปัจจัยการส่งเสริมการลงทุนนี้จะส่งผลทำให้ญี่ปุ่น ได้เปรียบในการส่งชิ้นส่วนจากอุตสาหกรรมรถยนต์มาประกอบในไทย โดยจะส่งผล ทำให้บริษัทค่ายรถยนต์ยี่ห้ออื่น เช่น ค่ายรถยนต์จากฝั่งตะวันตก ได้รับผลกระทบจากความได้เปรียบที่ทางญี่ปุ่นได้รับ และอาจทำให้ค่ายรถยนต์จากฝั่งตะวันตกย้ายฐานการผลิตออกไปจากไทย

อย่างไรก็ดี แม้จะมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยเช่นกัน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับ การลงทุนจากค่ายรถยนต์ญี่ปุ่น ค่ายญี่ปุ่นน่าจะมีความสำคัญมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสัญญาข้อตกลงของไทย-ญี่ปุ่น ในครั้งนี้มีความหมายที่สำคัญมากกว่าการทำข้อตกลง FTA ทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความร่วมมือหุ้นส่วน เศรษฐกิจที่ใกล้ชิด (Closer Economic Partnership--CEP) เท่านั้น และการเป็นเขตการค้าเสรีระหว่างไทย-ญี่ปุ่นในกรอบชื่อ (Japan-Thailand Economic Partnership Agreement--JTEPA) จะทำให้ปัญหาเรื่องการรองรับและส่งเสริมค่ายรถยนต์จากค่ายรถยนต์ยุโรป-อเมริกา จึงเป็นเรื่องรองเสียมากกว่า เมื่อเทียบกับผลประโยชน์จากค่ายรถยนต์ของญี่ปุ่น ที่ใช้ไทยเป็นฐานการผลิต

ทั้งนี้ มีความกังวลเป็นอย่างยิ่งต่อการนำเข้าชิ้นส่วนทางอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น ซึ่งการลดภาษีนำเข้าชิ้นส่วนทางอุตสาหกรรม จะส่งผลให้ทางไทยเสียหาย จากประโยชน์ที่ญี่ปุ่นจะได้รับ เช่น ชิ้นส่วนที่มีอัตราภาษีเกิน 20% ทางไทยจะลดภาษีให้เหลือ 20% ในทันที และรายการภาษีที่ต่ำกว่า 20% จะให้คงภาษีไว้เป็นเวลา 4 ปีแล้วจึงค่อยลดเป็น 0% ในปี 2556 (ค.ศ. 2014) หรืออาจกล่าวโดยรวมว่าเครื่องยนต์และชิ้นส่วนฝ่ายไทยจะคงภาษีไว้ 6 ปีแล้วจะทำการยกเลิกภาษีในปีที่ 11 ซึ่งจากความตกลงนี้จะส่งผลให้อัตราทางการนำเข้าชิ้นส่วนอุตสาหกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลให้ไทยขาดดุลกับญี่ปุ่นไปกันใหญ่ โดยในช่วงเวลาก่อนทำความตกลงฯ ไทยก็ขาดดุลการค้าญี่ปุ่นในหมวดนี้ถึง 77,000 ล้านบาท หากลดภาษีฯ จะยิ่งขาดดุลกว่าเท่าตัวซึ่งอาจสูงกว่า 200,000

ล้านบาทในอีก 5 ปีข้างหน้า หลังการลงนามความตกลงดังกล่าว และจะส่งผลต่อผู้ผลิตชิ้นส่วนอุตสาหกรรมทางไทย ประมาณ 400-500 แห่ง และส่งผลต่อภาคการจ้างงาน อันเป็นผลกระทบเป็นทอด ๆ ต่อระบบภาพรวมทางเศรษฐกิจของไทย²⁰

ในส่วนอุตสาหกรรมเหล็กก็เป็นการตอกย้ำเรื่องการซ้ำเติมต่อการสร้างการขาดดุลต่อเศรษฐกิจไทย เช่น การที่ไทยเปิดอุตสาหกรรมเหล็กให้กับญี่ปุ่น ในขณะที่ญี่ปุ่นเปิดสินค้าเนื้อสัตว์ให้กับไทย เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้า 2 รายการนี้จะเห็นได้ชัดเจนว่ามูลค่าที่ไทยนำเข้าเหล็กมาจากญี่ปุ่นจะสูงกว่าที่ญี่ปุ่นนำเข้าเนื้อสัตว์จากประเทศไทย ซึ่งหมายความว่าประเทศไทยจะขาดดุลการค้ามากขึ้น

สินค้าอุตสาหกรรมเกษตร

การลงนามต่อความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทยกับญี่ปุ่น อันจะสังเกตได้ว่าญี่ปุ่นได้ตั้งเงื่อนไขไว้ต่อสินค้าทางการเกษตรในลักษณะการให้โควตามากกว่าการลดภาษี 0% ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าญี่ปุ่นมีเจตนาเลื่อนการลดภาษีออกไป ยกตัวอย่างเช่น น้ำตาลทางการไทยขอให้ลดภาษีเหลือ 0% แบบทันที แต่ญี่ปุ่นกลับให้โควตา 4,000 ตัน ในปีที่ 3 และเพิ่ม 5,000 ตันในปีที่ 4 ถือเป็นการเลื่อนออกไปถึง 5 ปี และโครงสร้างนำเข้าน้ำตาลของญี่ปุ่นซับซ้อน โดยเฉพาะปกป้องการผลิตน้ำตาลทรายขาวในประเทศจึงต้องการให้ลดภาษีทันที เหมือนกับกรณีออสเตรเลียและนิวซีแลนด์

มากไปกว่านี้ ยังมีสินค้าอีกหลาย ๆ อย่างที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน เช่น แป้งมันสำปะหลังที่ทางการไทยต้องการให้ลดภาษี เหลือ 0% ใน 7 ปี แต่ญี่ปุ่นกลับกำหนดโควตาเช่นเดิม และปัญหาสำคัญที่ถูกแยกออกไปจากการเจรจา JTEPA เช่น ข้าวที่ทางญี่ปุ่นกำหนดเป็น “สินค้าอ่อนไหว” ของทั้งสองประเทศ โดยเป็นสินค้าหัวใจหลักอันหนึ่งของไทยญี่ปุ่นไม่ยอมเปิดตลาดให้ไทย เช่นกัน

²⁰ส่งออกญี่ปุ่นปัจจัยเสี่ยงเพียบ [Online], available URL: <http://www.ftawatch.org/all/news/25321>, 2011 (August, 1).

ทั้งนี้ สินค้าประมงและประมงแปรรูป โดยเฉพาะทูน่ากระป๋องไทยต้องการให้ ญีปุ่นลดภาษี 0% ทันทีแต่ญี่ปุ่นกลับจะลดให้เหลือ 0% ใน 5 ปีข้างหน้า และยังได้ กำหนดให้ประมงไทยต้องใช้แรงงานคนไทย 75% และกำหนดใช้วัตถุดิบในประเทศ 40% ซึ่งไทยต้องใช้วัตถุดิบนอกประเทศจำนวนมาก ขณะที่สินค้าอื่นๆ เช่นกุ้งสดแช่แข็ง ปลาหมึกกล้วย อาหารทะเลสำเร็จรูปไทยขอลดภาษีทันทีเหลือ 0% แต่ญี่ปุ่นก็ไม่ยอม ปฏิบัติตามที่ไทยขอเช่นกัน ดังนั้นแล้ว การเจรจาเรื่องแหล่งกำเนิดสินค้าซึ่งไทยมองว่า แม้ว่าจะมีการเจรจาภาษีได้ในสินค้าบางตัว เช่น ญี่ปุ่นยอมลดภาษีปลาทูน่ากระป๋องที่มี อัตราภาษีเดิมร้อยละ 9 แต่หากญี่ปุ่นกำหนดให้ปลาทูน่าต้องมีแหล่งกำเนิดในไทย เท่ากับว่าไทยจะไม่สามารถใช้สิทธิลดภาษีภายใต้ FTA ได้²¹

ผลกระทบและจุดอ่อนจากการทำ JTEPA ของญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นคาดหวังเป็นอย่างยิ่งจากการทำความตกลงฉบับนี้ เพราะจะทำให้ญี่ปุ่น ได้รับประโยชน์ ทั้งด้านการค้า การบริการและการลงทุน ดังนั้นแล้ว ญี่ปุ่นคาดหวังต่อ การส่งออกสินค้ามาสู่ประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสินค้าทุนและวัตถุดิบต่าง ๆ รวมไปถึง ญี่ปุ่นจะได้รับความสะดวกจากการลดและผ่อนปรนกฎระเบียบต่าง ๆ อัน เอื้อเพื่อการลงทุนของญี่ปุ่นในไทย และประโยชน์ทางมาตรการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ที่ได้ให้ประโยชน์ต่อนักลงทุนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

อย่างไรก็ดี ผลเสียที่เกิดจากความตกลงนี้เอง ญี่ปุ่นก็เผชิญเช่นเดียวกัน เพราะ ในทางตรงกันข้ามสินค้าไทยก็จะทะลักไปญี่ปุ่น โดยเฉพาะสินค้าเกษตรที่ไทยมีความ ได้เปรียบทั้งทางด้านราคาและคุณภาพตามแบบฉบับของสินค้าไทย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาค

²¹ กรมประมง, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การเตรียมความพร้อมภาค ธุรกิจประมงหลังความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA) [Online], available URL: www.fisheries.go.th/, 2011 (August, 1).

เกษตรของญี่ปุ่นที่จะถูกการแข่งขันไปโดยปริยาย และการเปิดเสรีทางด้านอาหารอาจจะส่งผลกระทบต่อสินค้าของญี่ปุ่น ในเรื่องความมั่นคงทางอาหารในอนาคตเพราะทันทีที่สินค้าไทยเข้าสู่ญี่ปุ่นอย่างท่วมท้น อาหารของญี่ปุ่นจะถูกแบ่งยอดขายไปในตัว จากปัจจัยที่มาพร้อมกับคุณภาพและรสชาติทางอาหารที่ชาติใดก็ยอมรับอาหารไทย

ในส่วนของผู้ผลิตเหล็กของญี่ปุ่นจะได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน เพราะทางไทยไม่ได้เปิดเสรีต่อสินค้าในประเภทนี้เพิ่มเติมที่ เนื่องจากทางไทยต้องการให้เวลากับผู้ผลิตของไทยปรับตัวเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับญี่ปุ่นในอนาคต เพราะไทยจำเป็นต้องให้เวลาในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและลดความเสี่ยงเปรียบต่อการเปิดเสรีทางการค้า และประสบการณ์ต่อการทำการค้า การลงทุน ต่อภาคเสรีทางการค้าที่ทางไทยค่อนข้างจะด้อยประสบการณ์ หากเทียบกับชาติอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้เอง ไทยจึงยกเลิกภาษีเฉพาะเหล็กกล้าที่ไม่มีการผลิตในไทยเท่านั้น ส่วนที่เหลือก็มีทั้งแบบให้โควตาและคงภาษีไว้ 10 ปี และยกเลิกภาษีในปีที่ 11 ทำให้ผู้ผลิตเหล็กญี่ปุ่นไม่ได้รับประโยชน์จากการทำความตกลงนี้เพิ่มเติม

อย่างไรก็ดี เรื่องที่ญี่ปุ่นอาจได้รับผลกระทบอีกเรื่องหนึ่งก็คือ อัตราการใช้ประโยชน์จาก JTEPA ของบริษัทญี่ปุ่นมีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับบริษัทไทย หรืออีกนัยหนึ่ง บริษัทไทยมีความกระตือรือร้นมากกว่าที่จะใช้ประโยชน์จากกลไกต่าง ๆ ของ JTEPA

ทั้งนี้ จากศึกษาการใช้ประโยชน์จาก JTEPA ในการส่งออกและนำเข้าของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI 2551) พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วบริษัทไทยส่งออกสินค้าไปญี่ปุ่นโดยใช้สิทธิประโยชน์จาก JTEPA สูงถึง 55.9% โดยอัตราการใช้สิทธิประโยชน์อยู่ในระดับสูงมากในอุตสาหกรรมเครื่องประดับ (95.7%) เครื่องนุ่งห่ม (71.2%) อาหาร (65.6%) และสิ่งทอ (64.5%) ตามลำดับ

ในทางตรงกันข้าม บริษัทญี่ปุ่นยังใช้ประโยชน์จาก JTEPA ค่อนข้างน้อย จากการสำรวจของหอการค้าญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ซึ่งสอบถามบริษัทญี่ปุ่นที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยจำนวน 133 บริษัท พบว่า มีบริษัทที่ใช้สิทธิประโยชน์จาก JTEPA เพียง 38 บริษัท (29%) แบ่งเป็นการใช้สิทธิประโยชน์ด้านการส่งออก 20 บริษัท (15%) และด้านการนำเข้า 18 บริษัท (14%) อุตสาหกรรมสิ่งทอและอาหารเป็นสองอุตสาหกรรมที่มี

การใช้สิทธิประโยชน์ค่อนข้างมากเป็นพิเศษ ตามมาด้วยอุตสาหกรรมเหล็ก และ อุตสาหกรรมรถยนต์ ตามลำดับ

มีเหตุผลหลายประการที่อธิบายถึงสาเหตุถึงการใช้สิทธิประโยชน์ของญี่ปุ่นจาก JTEPA ซึ่งอาจมีค่อนข้างน้อย ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

ประการแรก เนื่องจากอัตราภาษี JTEPA ในหลายประเภทสินค้าสูงกว่าอัตราของ MFN (Most Favored Nation) ของ WTO ซึ่งบริษัทญี่ปุ่นหลายบริษัทก็ได้สิทธิประโยชน์จาก MFN อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องใช้สิทธิประโยชน์จาก JTEPA อีก

ประการที่สอง อุตสาหกรรมบางอย่าง เช่น อุตสาหกรรมไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ อาจไม่จำเป็นต้องใช้สิทธิประโยชน์จาก JTEPA มากนัก เนื่องจากสามารถใช้สิทธิประโยชน์จากช่องทางอื่นได้ เช่น สิทธิประโยชน์จาก BOI หรือ กรมศุลกากร ซึ่งมีมาตรการลดหย่อนภาษีศุลกากรสินค้าบางชนิดอยู่แล้ว จึงทำให้ไม่มีความจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จาก JTEPA มากนัก

ประการที่สาม ต้นทุนในการขอเอกสารรับรองว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า (Certificate of Origin--C/O) ของบริษัทญี่ปุ่นสูงกว่าของบริษัทไทยอย่างมาก โดยที่ค่าออกเอกสาร C/O ของญี่ปุ่นมีราคาสูงถึง 2,000 เยน (ประมาณ 700 บาท) ต่อชุด ในขณะที่ค่าออกเอกสาร C/O ของไทยมีราคาเพียง 30 บาทต่อชุดเท่านั้น นอกจากนี้ เนื่องจากบริษัทขนาดกลางและขนาดเล็ก (SMEs) ของญี่ปุ่นก็ไม่ค่อยถนัดหรือไม่คุ้นเคยกับการทำบัญชีต้นทุน และการทำเอกสารการส่งออก-นำเข้า จึงไม่มีแรงจูงใจในการใช้สิทธิผ่านกระบวนการของ JTEPA ซึ่งมีความยุ่งยาก ซับซ้อน และมีต้นทุนสูง

ประการสุดท้าย เนื่องจากรัฐบาลญี่ปุ่นยังไม่ได้ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ประกอบการ SMEs ในประเทศรับรู้เกี่ยวกับ JTEPA มากเท่าที่ควร จึงทำให้ผู้ประกอบการเหล่านั้น ไม่มีความรู้หรือมีความเข้าใจที่ผิดพลาดเกี่ยวกับ JTEPA เช่น เชื่อว่าการมี JTEPA และ FTA

กับประเทศต่าง ๆ จะมีผลทำให้สินค้าราคาถูกจากต่างประเทศไหลทะลักเข้ามาในญี่ปุ่น และทำให้ผู้ประกอบการรายย่อยไม่สามารถแข่งขันได้²²

ประเด็นปัญหาและความเป็นห่วงต่อผลกระทบจากการทำความตกลง JTEPA

การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุนกับประเทศญี่ปุ่น หรือที่ใช้ชื่อเป็นทางการว่า ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA) ถ้ามองในแง่ประโยชน์ที่จะได้รับ ผ่านการเกิดเสรีทางการค้า การบริการและการลงทุน รวมไปถึง ความร่วมมือกว่า 9 สาขา อันประกอบไปด้วยการเกษตร ป่าไม้ ประมง การศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างเสริมสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ บริการการเงิน เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี พลังงาน และสิ่งแวดล้อม วิชากิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) การท่องเที่ยว การส่งเสริมการค้าและการลงทุน ซึ่งมีเรื่องครัวไทยสู่โลก อุตสาหกรรมเหล็ก ยานยนต์ สิ่งทอ และการประหยัดพลังงานเป็นหลัก ซึ่งทั้งหมดเป็นที่แน่นอนว่าไทยจะได้รับประโยชน์อย่างครอบคลุมในทุกด้านและยังเป็นการเพิ่มโอกาสต่อศักยภาพในทางการค้าในอนาคต

ในการทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น นั้นมีความแตกต่างไปจากการทำความตกลงกับประเทศอื่น ๆ เพราะ JTEPA เป็นพื้นฐานความตกลงหุ้นส่วนทางการค้า ซึ่งหมายถึงว่ามันมี “ต้นทุนของการได้ประโยชน์” และทุกอย่างก็มีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนทางสินค้า แต่ประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน และแง่มุมอันเกิดจากการทำความตกลงไทย-ญี่ปุ่น นั้นหากมองแยกส่วนรายสาขา ก็จะทำให้มีสินค้าที่ได้ประโยชน์ และเสียประโยชน์ ซึ่งคำว่าเสียประโยชน์นั้น อาจหมายถึงการไม่รู้และไม่มีความเข้าใจ ในการปรับตัวต่อกฎข้อบังคับต่อสินค้านั้น ๆ

²² ภาควิชา ฑิพคุณ, FTA และ JTEPA ในมุมมองของญี่ปุ่น (1) [Online], available URL: <http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2010q2/2010april22p2.htm>, 2011 (December, 30).

ส่วนในเรื่องที่เกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับนั้น อาจจะกล่าวได้ว่า การที่จะได้ประโยชน์มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถในการแข่งขัน และมุมมองในการมองถึงความได้ประโยชน์นั้น ว่าหากเราจะพูดถึงประโยชน์เพียงแต่ในเฉพาะภาพรวมของประเทศไทย ประโยชน์แบบทวิภาคี หรือประโยชน์แบบภูมิภาค ซึ่งการตีความกับนิยามว่าประโยชน์ที่ได้รับมีความแตกต่างกันไป จากตรงนี้เอง ทำให้หลาย ๆ ประเทศ ต้องมองถึงเงื่อนไขในการได้ประโยชน์ JTEPA นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติและปรับตัวตามวิธีการ 3 ประการดังนี้

1. ความพร้อมและการปรับตัว
2. การรับรู้ข่าวสารและข้อมูล
3. บทบาทของรัฐในช่วงเปลี่ยนผ่าน และความต่อเนื่องในการดำเนินการ²³

ทั้ง 3 เงื่อนไขนี้ คือ การมองเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการทำความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ หากขาดความเข้าใจในเรื่องหนึ่งเรื่องใด ก็จะทำให้ไม่สามารถมองเห็นประโยชน์อันเกิดจากความตกลงได้อย่างชัดเจน แม้แต่ประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่อย่างญี่ปุ่น ก็จะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่เกิดจากการทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทยกับญี่ปุ่น

ทั้งนี้ เมื่อต้องมีการปรับตัวเพื่อทำความเข้าใจต่อกฎข้อบังคับต่าง ๆ แล้วสิ่งที่ไทยและญี่ปุ่นต้องเรียนรู้ ก็คือ การรับมือและกระบวนการแก้ไขปัญหาต่อสินค้าที่ไทยควรจะต้องให้ความสำคัญ เพราะนี่ไม่ใช่เรื่องใหม่แต่ เป็นการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องต่อการทำความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่ทางรัฐบาลของแต่ละประเทศต้องเตรียมรับมือและหาทางแก้ปัญหา โดยเฉพาะไทยที่จำต้องหาทางออกและหาทางป้องกัน ซึ่งในภาพรวมของสินค้าไทยนั้นก็ได้รับปัญหานี้เช่นกัน โดยปัญหาที่กระทบต่อไทยที่หลายฝ่ายมีความวิตกกังวลคือประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

²³กิตติ ประเสริฐสุข, การเจรจาการค้าของญี่ปุ่นจากการแก้ไขข้อพิพาท FTA (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, 2548).

สิ่งแวดล้อมและปัญหามลพิษ

ความวิตกกังวลนี้ เป็นผลมาจากการศึกษารายละเอียดของกลุ่ม Green Peace กลุ่ม FTA Watch ที่มองเห็นถึงปัญหาจากผลกระทบจากการอนุญาตให้นำขยะพิษและสารเคมีอันตรายมาทิ้งในไทย สำหรับปัญหาขยะและของเสียอันตรายนั้นมีรายการขยะของเสียอันตรายอย่างน้อย 40 รายการที่ถูกระบุเป็น “สินค้า” ที่ต้องลดภาษี เช่น ของเสียจากโรงพยาบาล ขยะเทศบาล แบตเตอรี่ใช้แล้ว แท่งปฏิกรณ์นิวเคลียร์ที่ใช้แล้ว เป็นต้น ซึ่งประเด็นนี้ทำให้กลายเป็นข้อเป็นห่วงในการเจรจา อีกทั้ง การเชื่อมโยงกับบทเรื่องการลงทุนซึ่งหากมีการลงทุนจัดตั้งโรงงานรีไซเคิลขยะในเมืองไทย ประเทศไทยจะไม่สามารถนำเอามาตรการและกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมมาบังคับใช้ได้ เพราะถือว่าละเมิดต่อนักลงทุน

ทั้งนี้มีการยกตัวอย่างจากการการทำเสรีทางการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับฟิลิปปินส์ที่ได้เกิดปัญหาจากการส่งขยะที่แอบแฝงมาในรูปของการรีไซเคิลมายังกรุงมะนิลา จนเกิดเป็นกระแสประท้วงอย่างเอิกเกริก ในส่วนของไทยกับญี่ปุ่นก็ยังมีได้มีการลงนามตามอนุสัญญาบาเซล ซึ่งเป็นกฎหมายในระดับสากลเพื่อยับยั้งการส่งออกสารเคมีเป็นพิษจากประเทศอุตสาหกรรมไปยังประเทศกำลังพัฒนา อีกทั้งมีความไม่สบายใจกับการลดภาษีของขยะเสียอันตรายนั้น ที่ปรากฏอยู่ใน JTEPA โดยกำหนดว่าสำหรับรายการสินค้าบางส่วนที่เป็นขยะของเสียไทยผูกพันที่จะลดภาษีให้จริง จึงเป็นข้อสงสัยว่าหากไม่อนุญาตให้นำเข้าแล้วทำไมจึงต้องลดภาษีให้ด้วย จากความวิตกกังวลในตรงนั้นจึงเป็นชนวนที่หลายฝ่ายเกิดความวิตกกังวลต่อปัญหาด้านขยะพิษ²⁴

อย่างไรก็ดีในประเด็นนี้ ตัวแทนทางฝ่ายไทยได้ชี้แจงไปในลักษณะที่ว่าจากรายละเอียดที่ปรากฏใน JTEPA นั้นถึงแม้จะลดภาษีให้แต่ก็มีได้หมายความว่า ให้การอนุญาตนำเข้าได้เลย และส่วนหนึ่งที่หลายฝ่ายไม่มีความเข้าใจก็คือ ไทยให้รายพิพัต

²⁴ สุริชัย หวันแก้ว, เรื่องเดิม, 142-149.

อัตราศุลกากร โดยจะแบ่งเป็นย่อย ๆ กำหนดด้วยเลขรหัสตั้งแต่ 2 หลัก ซึ่งอาจทำให้เกิดความสับสนได้

ส่วนในเรื่องของเสียอันตรายนั้น มันมีความบังเอิญตรงที่อยู่ในพิกัดกับสิ่งที่ไทยไม่ได้ห้าม แต่ของไทยได้ให้ข้อผูกพันทั้งพิกัดเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น ในหมวดหนึ่งที่จะระบุถึงสินค้าจำพวกพืช ซึ่งฝิ่นก็เป็นพืช ฉะนั้นถึงฝิ่นจะเป็นสินค้าต้องห้ามและผิดกฎหมาย แต่จัดอยู่ในหมวดพืช และทางญี่ปุ่นก็ไม่ได้บังคับ ดังนั้นแล้วในประเด็นของเสียจึงเป็นสินค้าที่อยู่ในพิกัดเดียวกันกับเคมีภัณฑ์เท่านั้นเอง และที่สำคัญญี่ปุ่นไม่สามารถบังคับไทยในฐานะประเทศคู่การค้าได้

ดังนั้นแล้ว การเตรียมรับมือและการป้องกันต่อขยะเป็นพิษนั้น ขอเพียงฝ่ายรัฐบาลและผู้เกี่ยวข้องทำความเข้าใจต่อสินค้าต่าง ๆ ที่จะออกมาในลักษณะแฝงจากการรีไซเคิลและทางรัฐคงต้องหามาตรการป้องกันที่เป็นการห้ามการนำเข้าสินค้าประเภทนี้อย่างเข้มงวด รวมทั้งไม่มีการส่งเสริมการนำเข้าขยะ เพราะนี่คือความปลอดภัยและการรักษาสิ่งแวดล้อมในประเทศที่ทางรัฐควรจะเอาใจจริงจัง ก่อนที่จะเป็นปัญหาเช่นเดียวกับชาวฟิลิปปินส์

ปัญหาความกังวลต่อการแย่งสิทธิบัตรจุลินทรีย์ของญี่ปุ่น

ปัญหานี้ถือว่าเป็นปัญหาใหญ่พอสมควร ใน JTEPA นั้น ในมาตรา 130 (3) ที่ระบุว่า “ภาคีแต่ละฝ่ายจะต้องให้ความมั่นใจว่าคำขอรับสิทธิบัตรใดๆ จะไม่ถูกปฏิเสธด้วยเหตุผลเพียงอย่างเดียวว่าสาระที่ขอสิทธิในคำขอนั้นเกี่ยวกับจุลชีพที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ” ซึ่งหลักจากการบังคับใช้ JTEPA อาจส่งผลต่อไทยไม่เฉพาะเรื่องจุลินทรีย์เท่านั้น แต่จะลามไปถึงการนำจุลินทรีย์ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาพันธุ์พืช อุตสาหกรรมอาหาร และยาของประเทศด้วย

ภายใต้กฎหมายไทย จุลชีพหรือจุลินทรีย์และส่วนหนึ่งส่วนใดของจุลชีพ เช่น หน่วยพันธุกรรม (Gene) โปรตีนหุ้ม (Coat Protein) และสารสกัดอื่นใด ไม่อาจขอรับสิทธิบัตรได้ ตามมาตรา 9 (1) ของ พ.ร.บ. สิทธิบัตร พ.ศ. 2522 (ค.ศ. 1979) แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 1999) ซึ่งระบุว่า จุลชีพและส่วนประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของ

จุลชีพที่มีอยู่ตามธรรมชาติ สัตว์ พืช หรือสารสกัดจากสัตว์หรือพืช จะไม่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติ²⁵

ทั้งนี้ สิทธิบัตรในจุลชีพหรือจุลินทรีย์ จะเป็นการเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นจดสิทธิบัตรจุลชีพตามธรรมชาติซึ่งมีความสำคัญมากต่อการเกษตร อาหาร และยา ตัวอย่างเช่น มีเกษตรกรในประเทศไทยมากกว่า 2 ล้านครอบครัวที่ใช้จุลินทรีย์ในการปรับปรุงบำรุงดิน การลงนามจะทำให้ฝ่ายญี่ปุ่น รวมทั้งประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ เข้ามาจกจกขยจดสิทธิบัตรผูกขาดทรัพยากรจุลชีพของประเทศไทยอย่างถูกกฎหมาย ในขณะที่มาเลเซียและฟิลิปปินส์ซึ่งได้ลงนามและเจรจาแล้วเสร็จตามลำดับซึ่งทั้งสองประเทศไม่ยอมรับบทดังกล่าว²⁶

ไทยในฐานะประเทศกำลังพัฒนา และประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพได้ปฏิเสธมิให้มีการจดสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิต เนื่องจากตระหนักดีว่าการจดสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิตนอกจากเหตุผลทางจริยธรรมแล้ว ยังเป็นเพราะไม่ต้องการให้ประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลายใช้กฎหมายสิทธิบัตรเข้ามาใช้ประโยชน์และครอบครองทรัพยากรชีวภาพในประเทศของตนนั่นเอง ทั้งนี้ เป็นที่ตระหนักกันโดยทั่วไปว่าอุตสาหกรรมอาหาร ยา และเทคโนโลยีชีวภาพของประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และยุโรปนั้นมีความสามารถในการวิจัยและใช้ประโยชน์จากจุลินทรีย์และทรัพยากรชีวภาพเป็นอย่างมาก หากเปิดโอกาสให้มีการจดสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิตจะเปิดทางให้ประเทศอุตสาหกรรมเข้ามายึดครองทรัพยากรชีวภาพทั้งหมดในท้ายที่สุด ทั้ง ๆ ที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศ (อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ) ได้บัญญัติให้ทรัพยากรชีวภาพภายใต้เขตแดนของประเทศใดต้องอยู่ภายใต้สิทธิอธิปไตยของประเทศนั้น

โดยหากการยอมรับให้ญี่ปุ่นมาดำเนินการอย่างอิสระ ซึ่งจะทำให้ไทยเสียเปรียบอันเกิดจากการเข้ามาแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของ

²⁵ผลกระทบของเอฟทีเอไทย-ญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับจุลชีพตามธรรมชาติ [Online], available URL: <http://www.ftawatch.org/all/article/18041>, 2011 (November, 30).

²⁶FTA Watch, JTEPA เรื่องสำคัญที่ยังไม่ได้พิจารณา [Online], available URL: <http://www.ftawatch.org/node/10624>, 2553 (มิถุนายน, 1).

ไทย เหมือนก่อนหน้านี้ที่ไทยเราต้องเสียสิทธิบัตรเหนือพืชสมุนไพรไทย เช่น การจดสิทธิบัตรสมุนไพรเปล้าน้อย การจดสิทธิบัตรกวาวเครือ และการจดลิขสิทธิ์ฤๅษีคัดคน เป็นต้น

อีกตัวอย่างที่แสดงออกถึงการเสียสิทธิทางชีวภาพอันเกิดจากการวิจัยของต่างชาติ ได้แก่ กรณี เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2549 (ค.ศ. 2006) โดยที่สิทธิบัตรดังกล่าว ครอบคลุม การแยกและจำแนกยีนจากโปรตีนหุ้มไวรัสใบด่างจุดวงแหวนมะละกอ (Coat Protein of Papaya Ringspot Virus) สายพันธุ์ในประเทศไทย การใช้ไวรัสดังกล่าว เพื่อสร้างการต้านทานโรคไวรัสในมะละกอ โดยสิทธิบัตรนี้ยังให้สิทธิผูกขาดแก่เจ้าของสิทธิบัตรเมื่อมีการนำไวรัสนี้ไปใช้ ในการพัฒนาพันธุ์พืชอื่น ๆ ทั้งหมด รวมข้อถือสิทธิ (Claims) ทั้งหมด 51 รายการ ซึ่งจะส่งผลให้มะละกอดัดแปลงพันธุกรรมที่กระทรวงเกษตรฯ ทำวิจัยในประเทศไทยทั้งหมดในประเทศไทยกลายเป็นกรรมสิทธิ์ของ นายเดนนิส กอนซาลเวส และมหาวิทยาลัยคอร์เนล กรรมสิทธิ์นี้ยังครอบคลุมไปถึง มะละกอสายพันธุ์ท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ผสมข้ามกับมะละกอดัดแปลงพันธุกรรม รวมไปถึง กรรมสิทธิ์ในพันธุ์พืชตระกูลแตง มะเขือเทศ และพืชอื่น ๆ ทั้งหมดที่นำเอายีนจากไวรัสใบด่างจุดวงแหวนสายพันธุ์ไทยไปใช้ประโยชน์ด้วย เกษตรกรและแม่กระทั่งธุรกิจที่เกี่ยวข้องก็ได้รับผลกระทบด้วยเพราะจะถูกเรียกเก็บค่าสิทธิบัตรสูงถึง 35% ของยอดขายจากผลิตภัณฑ์หากพบว่าเกี่ยวข้องกับสิทธิบัตรของผู้เป็นเจ้าของ²⁷

ดังนั้นแล้วนี่จึงเป็นกรณีศึกษาของไทยได้เป็นอย่างดีต่อการเอาจริงเอาจังและการเข้มงวดต่อการอนุญาตให้มีจดสิทธิบัตรหน่วยพันธุกรรม ตลอดไปจนถึงหลักการและแนวทางในการปฏิบัติ หรือการวางกรอบไปถึงสารสกัดอื่นใดที่ได้มาจากจุลินทรีย์ตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นข้อยกเว้นภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรของไทย

ในส่วนของรัฐบาลจำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญถึงกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา เพราะในช่วงเวลาในขณะนี้ เป็นช่วงเวลาแห่งการชิงความได้เปรียบผ่านการทำ

²⁷ ข้อสังเกตต่อความตกลง JTEPA [Online], available URL: http://www.mfa.go.th/jtepa/asset/JTEPA_report_tdri_presentation22dec.pdf, 2011 (January, 1).

ความตกลงจากการเกิดเสรีทางการค้า ในส่วนของกระแสจากประเทศที่เน้นภาคอุตสาหกรรมก็ต้องหาทางเจาะเข้าไปให้ได้ถึงการได้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้นแนวปฏิบัติของกรมทรัพย์สินทางปัญญาของไทยจึงต้องหนักแน่นและมีจุดยืนที่ชัดเจน ไม่แปรเปลี่ยนไปตามแรงกดดันของชาติมหาอำนาจตลอดเวลาหลายปีที่ผ่านมา ตัวอย่างเช่น ความพยายามที่จะทำให้ชื่อพันธุ์ข้าวหอมมะลิเป็นชื่อทั่วไป (Generic Name) ภายใต้กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เมื่อปี พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) เพราะความเอาใจใส่และเข้มงวดต่อประเด็นปัญหา ทำให้รัฐสภาในสมัยนั้น กลับลำเลียงทันในวาระสามของการพิจารณากฎหมาย กรณีการคัดค้านมิให้องค์การเภสัชกรรมใช้มาตรการบังคับใช้สิทธิ (Compulsory License) เพื่อผลิตยาราคาถูกรักษาโรคเอดส์ ซึ่งก็เป็นตัวอย่างการวางแนวทางในการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ จากปัญหาต่าง ๆ ทางรัฐบาลไทยควรจัดช่องโหว่ที่ปล่อยให้ต่างชาติเข้ามายึดครองทรัพยากรชีวภาพของประเทศ โดยรัฐบาลควรต้องทำการศึกษาและทบทวนข้อความในมาตรา 103 (3) ของข้อตกลง JTEPA เพราะประเด็นนี้ค่อนข้างมีความละเอียดอ่อน เนื่องจากกรมทรัพย์สินทางปัญญาและหัวหน้าคณะเจรจาเอฟทีเอไทย-ญี่ปุ่น ระบุตรงกันว่าข้อตกลงนี้มีได้ให้สิทธิทรัพย์สินทางปัญญาแก่ญี่ปุ่นมากกว่าที่ระบุไว้ในกฎหมายสิทธิบัตรของไทย อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบเอกสารข้อตกลงเอฟทีเอที่ญี่ปุ่นทำกับฟิลิปปินส์ ซึ่งไม่มีการระบุข้อความที่ปรากฏในข้อตกลงไทย-ญี่ปุ่นแต่ประการใด ฉะนั้นทางภาครัฐต้องใช้เวลาในการศึกษาและพิจารณาข้อบังคับให้ดี

JTEPA กับภาคเกษตรกรไทย

ข้อได้เปรียบในเรื่องการทำความตกลง JTEPA ต่อภาคการเกษตรนั้น หากการทำความตกลงเกิดขึ้น จะทำให้ไทยได้ประโยชน์มากกว่าญี่ปุ่น เพราะเหตุผลทางด้านขีดจำกัดทางการผลิตในสาขาเกษตรกรรมที่ไทยมีมากกว่าเมื่อเทียบกับญี่ปุ่น เนื่องจากภาคเกษตรของญี่ปุ่นได้รับการอุดหนุนจากภาครัฐอย่างเต็มที่ทำให้ไม่มีแรงจูงใจในการแข่งขัน และปัจจัยต่อภาคเกษตรของญี่ปุ่นยังมีข้อจำกัดอยู่ 5 เรื่อง ดังนี้

1. ข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เป็นเกาะและยังมีภูเขาอยู่กลางเกาะด้วย ส่งผลทำให้พื้นที่ราบอันเหมาะแก่การเพาะปลูกมีน้อยมาก จะมีก็เพียงแต่ฮอกไกโด ซึ่งเป็นพื้นที่ราบแต่พื้นที่ในฮอกไกโดก็มีความแตกต่างไปจากพื้นที่อื่น ๆ ด้วย เพราะพื้นที่ที่ขนาดเล็ก คือ ไม่ถึง 1 เฮกเตอร์ ปลูกข้าวได้ปีละ 3 ครั้ง แต่ญี่ปุ่นไม่สามารถทำได้

2. ข้อจำกัดทางกฎหมายเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน เพราะในช่วงหลังที่มีการปฏิรูปที่ดินหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยกฎหมายให้สิทธิเฉพาะเกษตรกรเท่านั้น ส่งผลให้คนที่ไม่ใช่เกษตรกรไม่มีสิทธิ์ครอบครอง กล่าวคือ บริษัทขนาดใหญ่ไม่สามารถซื้อที่ดินได้ นั่นจึงเป็นปัญหามาถึงปี พ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004) ทำให้ภาคเกษตรกรอ่อนแออย่างต่อเนื่อง จนรัฐบาลญี่ปุ่นได้ตัดสินใจออกกฎหมายให้บริษัทสามารถซื้อที่ดินได้เพื่อทำเกษตรขนาดใหญ่ให้มันเป็น Mass Product เพื่อจะได้ Economy of Scale และมีประสิทธิภาพ แต่ในขณะนี้ก็ยังไม่เป็นรูปธรรมเพราะติดกับทัศนคติของชาวญี่ปุ่นที่มีมาตั้งแต่เดิม

3. ทัศนคติของเกษตรกรญี่ปุ่นเรื่องการถือครองที่ดินเพราะเกษตรกรไม่ต้องการขายที่ดิน ด้วยความเชื่อว่าที่ดินมาพร้อมกับทรัพย์สิน ที่ดินเป็นมรดกตกทอดที่รุ่นลูกต้องรักษาไว้ เป็นทรัพย์สินของบรรพบุรุษ นอกจากนี้ ในระยะหลังที่ดินญี่ปุ่นมีราคาแพง เกษตรกรไม่ต้องการขายเนื่องจากคิดว่าจะคุ้ม ฉะนั้นจึงอยากเก็บที่ดินไว้เป็นสมบัติให้ลูกหลานมากกว่าที่จะขายไป

อีกทั้ง ความคิดของชาวนา มองว่าราคาข้าวในท้องตลาดแพงมาก ชาวนาก็เลยอยากเก็บที่นาเอาไว้ปลูกข้าวรับประทานเอง โดยไม่ต้องซื้อข้าวจากในตลาดซึ่งมีราคาแพงมาก จึงทำให้ไม่อยากขายที่ดิน

4. ข้อจำกัดเรื่องแรงงานในภาคเกษตร ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่พัฒนาด้านอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะหลังทศวรรษ 1960 ไปแล้ว การพัฒนาทางอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วทำให้แรงงานภาคเกษตรเป็นไปในลักษณะแรงงานครึ่งเวลา คือ ทำเป็นแ่งงานอดิเรก ผลที่ตามมาแรงงานให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตร

5. ความสัมพันธ์ทางการเกษตรกับนักพรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party--LDP) เป็นพรรครัฐบาลมาโดยตลอด แล้วนโยบายหลักก็คือ การปกป้องภาคเกษตร โดยการดูแลและช่วยเหลือชาวนาอย่างเป็นพิเศษก็เพราะ ชาวนาเป็นฐานเสียงหลักในการเลือกตั้ง และทางรัฐก็ใช้นโยบายราคา และใช้นโยบาย Subsidy ปกป้องภาคเกษตร²⁸

ฉะนั้นแล้ว ภาคเกษตรของญี่ปุ่นจึงมีความจำเป็นที่ต้องพึ่งพารัฐอย่างเต็มที่ ทำให้ภาคเกษตรของญี่ปุ่นไม่จำเป็นต้องแข่งขัน ส่งผลให้ภาคเกษตรกรของญี่ปุ่นเลือกดำเนินการแบบเรื่อยเถื่อยเพราะไม่เห็นประโยชน์ในการแข่งขัน ทำให้ไทยต้องเข้าใจในจุดนี้ว่า ภาครัฐของญี่ปุ่นปกป้องภาคเกษตรเพียงใด เพื่อที่จะได้วางนโยบายทางการเกษตรต่อญี่ปุ่นได้ถูกต้อง

จากเหตุผลที่ยืนยันว่าภาคเกษตรกรของญี่ปุ่นที่ไร้แรงจูงใจในการแข่งขันทำให้หากเทียบกับภาคเกษตรกรรมของไทยแล้ว ทำให้ภาคเกษตรของไทยจะมีศักยภาพที่สูงกว่า อีกทั้งศักยภาพการพึ่งพาตัวเองทางด้านอาหาร ของญี่ปุ่นมีน้อยมาก หากคิดตาม Self-sufficiency Rate จาก Calorie Base พบต่ำกว่า 40% ซึ่งเทียบกับประเทศแคนาดายังสูงกว่า 100% โดยผลนี้ทำให้การพึ่งพาตัวเองทางด้านอาหารต่ำก็ต้องนำเข้าเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม อีกประเด็นหนึ่ง ที่ต้องกล่าวถึงก็คือ ความได้เปรียบและเสียเปรียบในการส่งออกสินค้าทางการเกษตรไทยไปยังญี่ปุ่นที่ JTEPA ก็อาจจะไม่มีผลก็ตามที เช่น ในเรื่องความแตกต่างทางด้านสินค้าเกษตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่น เพราะสินค้าทางการเกษตรของไทยเป็นสินค้าเมืองร้อนและเป็นสินค้าซึ่งไม่สามารถผลิตในประเทศญี่ปุ่นได้ ฉะนั้นจึงทำให้ภาคเกษตรของไทยไม่สามารถแบ่งส่วนแบ่งในตลาดญี่ปุ่นได้เลย และที่สำคัญหากสินค้าทางการเกษตรไทยสามารถส่งออกได้มากขึ้น แทนที่เกษตรกรจะได้ประโยชน์กลับเป็นผู้ส่งออกและผู้นำเข้าได้ประโยชน์ไปแทน

²⁸ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, JTEPA กับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ในความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่ (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, 2548).

ส่วนข้อค้อยที่ทางเกษตรกรไทยต้องปรับเปลี่ยนเพื่อเจาะตลาดผู้บริโภคญี่ปุ่นก็คือ ความรู้ความเข้าใจในการพิชิตตลาดญี่ปุ่น รวมไปถึงมาตรการที่ญี่ปุ่นห้ามนำเข้าสินค้าบางประเภท เช่น พืชผักและผลไม้บางชนิด เพราะเป็นนโยบายการป้องกันทางการค้าของญี่ปุ่น ทำให้ไทยต้องหาทางปรับแนวทางเพื่อเข้าไปเจาะตลาดญี่ปุ่น เช่น การแปรรูปในรูปแบบต่าง ๆ และการสร้าง Packaging ก็สำคัญเพราะญี่ปุ่นจะชอบซื้อของแบบที่มีการบรรจุผลิตภัณฑ์ และบรรจุหีบห่อซึ่งเป็นการสร้างความโดดเด่น อันแตกต่างจากการบริโภคของคนไทย ดังนั้นแล้วทางไทยต้องจัดการความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ในการผลักดันเกษตรกรไทย และสนับสนุนผู้ส่งออกเพื่อบุกตลาดญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตาม ในภาคเกษตรกับสิ่งที่ไม่ได้ใช้ในการเจรจาบนกรอบ JTEPA ก็คือ ข้าว โดยญี่ปุ่นตั้งเป็นสินค้าอ่อนไหว รวมไปถึงสินค้าอีก 3 ประเภท คือ มัน-สำปะหลัง ไก่ และน้ำตาล สำหรับข้าวนั้นเป็นสินค้าที่ญี่ปุ่นค่อนข้างจะปกป้องและดูแลเป็นพิเศษถึงกับได้รับการปกป้องมาโดยตลอด อันพิจารณาได้จากเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ข้าวกับพฤติกรรมกรบริโภคของผู้บริโภคของญี่ปุ่น เพราะตั้งแต่ในช่วงทศวรรษที่ 1970 และ 1980 เพราะชีวิตของผู้ญี่ปุ่นเปลี่ยนไปตามวิถีแบบตะวันตก ทำให้ข้าวกลายเป็นสินค้าที่ถูกผลิตจนล้นเกินด้วยนโยบายของรัฐ แต่ในเวลาเดียวกัน นักการเมืองก็ไม่ปรับนโยบายของรัฐอย่างน้อยก็มาถึงทศวรรษที่ 1980 ก็ยังสนับสนุนเรื่องการผลิตข้าว เพราะต้องการรักษาสถานเสีง ดังนั้นแล้ว ข้าวจึงกลายเป็นปัญหา คือไม่มีความสอดคล้องกันในเรื่องของการบริโภค (Demand) และการผลิต (Supply) การบริโภคลดลงเพราะพฤติกรรมกรบริโภคของผู้บริโภคเปลี่ยน แต่การผลิตยังมีอยู่

2. ข้าวในฐานะที่เป็นสินค้าทางการเมืองในสังคมญี่ปุ่นคือ เป็นสินค้าทางการเมืองที่แลกกับเสียงของนักการเมือง

3. ข้าวเป็นไม้เด็ดทางการเมืองในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของผู้ญี่ปุ่น กล่าวคือญี่ปุ่นใช้ข้าวไปในเรื่องเครื่องมือทางการเมืองทั้งการให้โควตา การเอาไว้เจรจากับประเทศต่าง ๆ แม้ในตอนนี้ การนำเข้าข้าวได้ถูกเปลี่ยนไปแล้วแต่ข้าวก็ยังเป็นไพ่ทางการเมืองอยู่ดี²⁹

²⁹ สุริชัย หวันแก้ว, เรื่องเดิม, 142-149.

ดังนั้นแล้ว ญี่ปุ่นจึงหวังเห็นข้าวเป็นพิเศษ ทำให้แม้จะมีความต้องการในการนำเข้าสู่โต๊ะเจรจาแต่ญี่ปุ่นก็ปฏิเสธอยู่ร่ำไป ส่วนในสถานการณ์ FTA ไทย-ญี่ปุ่นนั้น มีการตกลงว่า ข้าวเป็นสินค้าทางการเมือง จึงขอกงไว้ก่อน และจะนำเรื่องนี้กลับมาพิจารณาอีกครั้งในอีก 10 ปีข้างหน้า หรืออาจจะก่อนหน้านี้ก็ได้แล้วแต่ตามตกลง

ในความเป็นจริงแล้วไทยได้ส่งออกข้าวไปญี่ปุ่นปีละประมาณ 130,000-170,000 ตัน แต่เป็นการส่งออกเพื่อภาคผลิตอุตสาหกรรม เช่น นำไปทำขนม ทำอาหารสัตว์หรือไปทำอาหารแปรรูปอื่น ๆ เป็นต้น โดยการส่งออกข้าวของไทยไปญี่ปุ่น ไม่ได้เป็นการยืนยันถึงความได้เปรียบต่อญี่ปุ่น ในฐานะผู้เป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ของโลก เพราะถึงแม้ไทยสามารถส่งข้าวออกไปญี่ปุ่นได้มากขึ้น แต่พฤติกรรมการบริโภคของญี่ปุ่นซึ่งมีความแตกต่างไปจากไทย เพราะญี่ปุ่นไม่ชอบกินข้าวเมล็ดยาวและมีความร่วนเหมือนข้าวไทย ทำให้ถึงแม้ข้าวถูกบรรจุใน JTEPA แต่ไทยก็อาจจะไม่ได้ประโยชน์อย่างที่คาดก็เป็นไปได้³⁰

JTEPA ต่อความเป็นห่วงทางสาธารณสุขไทย

กลายเป็นประเด็นที่น่าสนใจ ต่อความเป็นห่วงเป็นใยทางสาธารณสุข ต่อการเปิดเสรีทางสาธารณสุข เพราะประเด็นที่หลายคนแสดงความเป็นห่วง เมื่อเปิดเสรีทางสาธารณสุข จะทำให้แพทย์ต่างชาติไหลทะลักเข้ามาแย่งอาชีพของแพทย์ไทย และจะส่งผลต่ออัตราค่ารักษาพยาบาล หากมีแพทย์ต่างชาติเข้ามาจะทำให้เกิดการแข่งขันทางด้านค่ารักษาพยาบาล อันจะส่งผลเสียต่อแพทย์ไทย โดยความเป็นห่วงกังวลในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ทำให้หลายคนเริ่มตั้งข้อสงสัยและข้อกังขาถึงความเสียเปรียบต่อทางสาธารณสุขของไทย รวมไปถึงความกังวลต่อข้อบังคับปรากฏอยู่ในหมวด 5 ต่อการผูกพันเฉพาะการบริการต่อญี่ปุ่น ในหมวด 8 บริการเกี่ยวกับการบริการด้านสุขภาพและ

³⁰ศิริพร วัชชวัลคุ และกนกวรรณ เกตุชัยมาศ, 120 ปี ความสัมพันธ์การทูตไทย-ญี่ปุ่น: เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับอุษาคเนย์ (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, 2550), 117-156.

สังคม และข้อผูกพันเพิ่มเติม A บริการโรงพยาบาล (ซีพีซี 9311) ว่าด้วย “การเบิกค่าใช้จ่ายคืน สำหรับการรักษายาบาลที่ได้รับคนโดยชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยจะต้องได้รับอนุญาต ทั้งนี้การเบิกคืนดังกล่าวจะต้องกระทำตามกฎหมายและข้อบังคับของญี่ปุ่น”

จากข้อบังคับในข้อนี้ อาจส่งผลกระทบต่อชาวต่างชาติเพราะเป็นการเปิดทางอย่างเต็มที่ให้กับโรงพยาบาลในสังกัดเอกชนใส่ใจกับการหาผู้ป่วยต่างชาติ มากกว่าที่จะสนใจผู้ป่วยชาวไทยด้วยกัน และจะเป็นการซ้ำเติมปัญหาเดิมเพราะปัญหาทางโครงสร้างและระบบบริการสาธารณสุขของไทยยังไม่สามารถตอบสนองผู้ป่วยได้เท่าที่ควร หากยอมรับหลักการนี้จะทำให้ปัญหาการช่วยเหลือผู้ป่วยชาวไทยจะต้องถูกเพิกเฉยไปทันที รวมไปถึงปัญหาทางด้านทรัพยากรบุคคลทางการแพทย์ที่ในปัจจุบันแพทย์ไทยเริ่มมีการขาดแคลน ถึงแม้ในช่วงหลังจะมีการสร้างแพทย์เพื่อทดแทนในส่วนที่หายไป แต่การรับข้อบังคับดังกล่าว อาจส่งผลให้แพทย์ไทยต้องไปแบ่งเวลาในการดูแลผู้ป่วยต่างชาติ จากข้อมูลในทางวิจัยพบว่า แพทย์หนึ่งคนต้องดูแลผู้ป่วยถึง 100 คนในระยะเวลา 3 ชั่วโมง หากเฉลี่ยคนไข้จะได้พบแพทย์เพียง 2-3 นาทีเท่านั้น ในขณะที่แพทย์ต้องใช้เวลาผู้ป่วยต่างชาติ 1 คน เท่ากับผู้ป่วยคนไทย 5 คน และแพทย์ผู้มีความเชี่ยวชาญอาจไปให้ความสนใจในการทำงานกับโรงพยาบาลเอกชน มากกว่าการทำงานในโรงพยาบาลรัฐ เพราะปัจจัยทางค่าตอบแทนที่สูง อีกทั้งการตอบสนองถึงมาตรการหลักประกันทางสุขภาพของคนไทยซึ่งอาจแบ่งได้ 3 ประเภท คือ ระบบสวัสดิการข้าราชการ ระบบประกันสังคม และหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ซึ่งต้องยอมรับว่ายังคงไม่เป็นผลมากนักในการตอบสนองผู้ป่วยและข้อบังคับที่เพิ่มขึ้นจะทำให้ปัญหานี้ถูกละเลยไปโดยปริยาย³¹

ทั้งนี้ มีการพยายามหาทางออกในเรื่องดังกล่าว ด้วยการนำเสนอให้แพทย์ชาวญี่ปุ่นมาช่วยรักษาผู้ป่วยญี่ปุ่นที่มารักษาโรคในประเทศไทย ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว แพทย์ญี่ปุ่นไม่สามารถทำได้เพราะประเทศไทยไม่อนุญาตให้แพทย์ต่างชาติที่ไม่มี

³¹ เดินหน้าเอฟทีเอไทย-ญี่ปุ่น: ความพ่ายแพ้ของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวเลข [Online], available URL: <http://www.ftawatch.org/all/article/18003>, 2011 (November, 23).

ประกอบโรคศิลปะของไทย เพราะข้อบังคับทางแพทยสภา ระบุว่า “แพทย์ต่างชาติที่จะมารักษาในประเทศไทย ต้องมีประกอบโรคศิลปะของไทย” ซึ่งเรื่องดังกล่าวถือว่าเป็นเรื่องยาก

ข้อเสนอแนะในการรับมือต่อการคุกคามทางสาธารณสุขไทยนั้น โดยสามารถมองได้ทั้งทางบวกและทางลบ หากเรามองประเด็นปัญหานี้อย่างเปิดใจ เราจะสามารถพบได้ว่า หากมีการเปิดเสรีทางสาธารณสุข จะทำให้แก้ปัญหามาตรฐานแพทย์ได้ระดับหนึ่ง เพราะอย่างที่ทราบเป็นอย่างดีว่า ทางกรมแพทย์ไทยยังขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์อยู่เป็นจำนวนมาก หากเราเปิดรับแพทย์ชาวต่างชาติก็สามารถมาชดเชยปัญหาในข้อนี้ได้

ส่วนอีกประเด็นหนึ่ง ประโยชน์ที่จะได้รับ คือ จะทำให้เกิดการแข่งขันการให้บริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพ พร้อมกับช่วยลดต้นทุนให้กับโรงพยาบาล แต่ก็มีปัญหาเช่นกัน เพราะด้วยค่าตอบแทนในประเทศไทยที่หากเทียบกับชาติอื่น ๆ จะทำให้แพทย์ต่างชาติที่มีฝีมือ อาจเลือกไปทำงานในประเทศนั้น ๆ มากกว่าเลือกมาทำงานในประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม หากเรามองในแง่ลบ จากหมวด 8 บริการเกี่ยวกับการบริการด้านสุขภาพและสังคม และข้อผูกพันเพิ่มเติม A บริการโรงพยาบาล (ซีพีซี 9311) ว่าด้วย “การเบิกค่าใช้จ่ายคืน สำหรับการรักษาพยาบาลที่ได้รับคนโดยชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย จะต้องได้รับอนุญาต ทั้งนี้การเบิกคืนดังกล่าวจะต้องกระทำตามกฎหมายและข้อบังคับของญี่ปุ่น” จากข้อความในข้อบังคับนี้ ซึ่งอาจจะทำให้ฝ่ายไทยเสียประโยชน์ เพราะทางญี่ปุ่นจะหันมาใช้บริการทางสาธารณสุขในประเทศไทย เพราะสามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลจากญี่ปุ่นมาใช้บริการทางสาธารณสุขไทย ทั้งในเรื่องค่ารักษาพยาบาลที่ถูกกว่า และความสามารถทางแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญด้วยการรักษาตามแบบฉบับของแพทย์ไทย ซึ่งข้อบังคับนี้จะทำให้คนไทยไม่ได้ประโยชน์แต่อย่างใด กลับยิ่งจะทำให้เป็นการซ้ำเติมต่อปัญหาทางสาธารณสุขของไทย เพราะอาจจะส่งผลกระทบต่อระบบบริการสุขภาพ เช่น ชาวต่างชาติแห่เข้ามาใช้บริการทางสาธารณสุขในไทย ส่งผลต่อการให้บริการทางสาธารณสุขของชาวไทย โดยคนไทยจะต้องเสียเวลามากยิ่งขึ้นในการรอคิวในการรักษาและการไม่เข้าถึงบริการในกลุ่มโรคที่ไม่มีความเร่งด่วน อาจจะส่งผลต่อ

ระยะเวลาในการรอคิว เพราะต้องใช้เวลามากขึ้นต่อการบริการชาวต่างชาติ ยกตัวอย่าง การใช้เลนส์ตาเทียมในผู้สูงอายุ อาจจะต้องรอมากกว่า 6 เดือน³²

สรุป

ไทยตระหนักอย่างยิ่งต่อการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น เพราะต้องการเสริมสร้างประโยชน์จากการทำความตกลงเพื่อเป็นการลดความเสียเปรียบในทางการค้า และในเกือบทุก ๆ การเจรจาของทั้งสองประเทศเน้นให้ได้ประโยชน์ผ่านการค้าและความร่วมมืออย่างเต็มที่ โดยไทยต้องการให้ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย เช่น การโอนถ่ายทางเทคโนโลยี การช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศ เป็นต้น

หลังจากมีการทำความตกลงแล้ว จากข้อมูลการลงทุนชี้ให้เห็นว่า การลงทุนจากญี่ปุ่นช่วยกระตุ้นการเติบโตเศรษฐกิจของไทยอย่างมาก เพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ลงทุนในไทยมากเป็นอันดับหนึ่ง รวมทั้งเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นนำมาใช้ก็ช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นด้วย หากไทยไม่ได้รับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น เศรษฐกิจของไทยอาจจะไม่เจริญเติบโตขนาดนี้ และการลงทุนของญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นก็ส่งผลให้ไทยนำเข้าสินค้าจากญี่ปุ่นมากขึ้น เพราะบริษัทญี่ปุ่นในไทยส่วนใหญ่เป็นบริษัทที่ผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก และบริษัทเหล่านี้ก็นิยมที่จะนำเข้าสินค้าและวัตถุดิบจากญี่ปุ่น ซึ่งส่งผลต่อการขาดดุลของเศรษฐกิจไทยกับญี่ปุ่น

ในทางตรงกันข้าม ในส่วนที่เป็นปัญหากับข้อตกลงในการเจรจาก็เป็นสิ่งที่ยังต้องกล่าวถึง เพราะทางไทยยังต้องตระหนักผลเสียอันเกิดจากการทำข้อตกลง อันจะทำให้ฝ่ายไทยเสียเปรียบ เช่น ในภาคเกษตร การเปิดบริการสาธารณสุข และความกังวลต่อการทิ้งขยะอันตรายในประเทศไทย โดยประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นความกังวลที่ทางไทยต้องใช้ความรอบคอบในการเจรจา รวมไปถึงการหาทางรับมือเพื่อไม่ให้ประเด็นต่าง ๆ

³²อดิสร ภัทราคูลย์, **Medical Hub of Asia กระทบใหญ่หลวงกับสาธารณสุขไทย**

[Online], available URL: <http://www.ftawatch.org/node/5168>, 2011 (September, 30).

เหล่านี้ กลายมาเป็นข้อพิพาทอันจะส่งผลกระทบต่อภาพรวมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศในอนาคต

ทั้งนี้ทั้งนั้นแล้ว ในภาพรวมการสร้างความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทยกับญี่ปุ่น ก็ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ไปตาม ๆ กัน และยังเป็นการสร้างรายได้เปรียบต่อภาคเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ ถึงแม้ในบางเรื่องจะมีปัญหาอันในเรื่องความไม่ชัดเจนในรายละเอียดและการตั้งเงื่อนไขเป็นสินค้าอ่อนไหว อันเป็นการปกป้องสินค้าที่มาจากแหล่งกำเนิด แต่นั่นก็ไม่ทำให้ภาพรวมของประโยชน์ที่มาจากการทำความตกลงนั้นถูกลดทอนแต่ประการใด เพราะทั้งไทยและญี่ปุ่นต่างก็ได้ประโยชน์จากการทำความตกลงนี้ ซึ่งสามารถเห็นได้ในทันทีจากปริมาณการค้า การลงทุนที่เพิ่มสูงขึ้นของทั้งสองประเทศและประโยชน์ที่จะตามมาอย่างมากมายในอนาคต